

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra trestního práva

RIGORÓZNÍ PRÁCE

TRESTNÍ ODPOVĚDNOST A UKLÁDÁNÍ SANKCÍ MLADISTVÝM

Konzultant rigorózní práce: Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Vypracovala: Mgr. Eva Herdová

Datum vypracování: září 2008

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 12. září 2008



.....
podpis

Děkuji konzultantovi rigorózní práce panu Prof. JUDr.
Jiřímu Jelínkovi, CSc. za ochotu, pomoc a cenné připomínky.

1. <u>Úvod</u>	7
2. <u>Kriminalita dětí mladších patnácti let a mladistvých</u>	9
2.1. Charakteristické rysy kriminality mládeže	9
2.1.1. Kriminalita jako sociálně patologický jev	9
2.1.2. Kriminalita mládeže	10
2.1.3. Prevence kriminality dětí a mládeže	11
2.1.3.1. Pojem prevence kriminality	11
2.1.3.2. Struktura prevence kriminality	12
2.2. Stav a vývoj kriminality mládeže	15
2.2.1. Nárůst míry násilí mezi mládeží	15
2.2.2. Vývoj kriminality mládeže	16
2.2.3. Stav kriminality mládeže	18
2.3. Známé případy násilné kriminality dětí a mládeže v posledních letech	21
2.3.1. Vražda třináctileté dívky v Kmětíněvsi	22
2.3.2. Vražda důchodkyně v Olešnici	23
2.3.3. Vražda šestnáctileté dívky v Čičovicích	24
3. <u>Stručný vývoj právní úpravy trestní odpovědnosti mladistvých</u>	26
3.1. Mladiství v trestním právu do roku 1931	26
3.2. Z.č. 48/1931 Sb., zákon o trestním soudnictví nad mládeží	27
3.3. Trestní soudnictví nad mládeží po roce 1950	30
4. <u>Trestní odpovědnost mladistvých</u>	32
4.1. Vymezení základních pojmů	32
4.2. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže	33
4.2.1. Charakteristika nové právní úpravy	33
4.2.2. Hlavní zásady Zákona o soudnictví ve věcech mládeže	36
4.3. Trestní odpovědnost	39
4.3.1. Pojem trestní odpovědnosti - obecně	39
4.3.2. Trestní odpovědnost mladistvých	41
4.3.2.2. Rozumová a mravní vyspělost	41
4.3.2.3. Provinění	49

4.3.3.	Trestná činnost dětí mladších patnácti let.....	52
4.4.	Otázka snížení věkové hranice trestní odpovědnosti .	53
4.5.	Zánik trestnosti	55
4.5.1.	Obecné důvody zániku trestnosti dle TZ.....	55
4.5.2.	Speciální úprava zániku trestnosti v ZSM.....	57
4.5.2.1.	Účinná lítost	57
4.5.2.2.	Promlčení trestního stíhání	60
5.	<u>Sankce ukládané mladistvým</u>	62
5.1.	System sankcí ukládaných mladistvým	62
5.1.1.	Charakteristika nového systému sankcí dle ZSM.....	62
5.1.2.	Opatření a jeho ukládání.....	64
5.2.	Výchovná opatření	65
5.2.1.	Dohled probačního úředníka.....	67
5.2.2.	Probační program.....	67
5.2.3.	Výchovné povinnosti.....	68
5.2.4.	Výchovná omezení.....	70
5.2.5.	Napomenutí s výstrahou.....	70
5.3.	Ochranná opatření	71
5.3.1.	Ochranné léčení.....	72
5.3.2.	Zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty.....	73
5.3.3.	Ochranná výchova.....	73
5.4.	Trestní opatření	74
5.4.1.	Obecně prospěšné práce.....	77
5.4.2.	Peněžité opatření.....	78
5.4.3.	Peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu....	79
5.4.4.	Propadnutí věci.....	80
5.4.5.	Zákaz činnosti.....	81
5.4.6.	Vyhoštění.....	81
5.4.7.	Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem.....	82
5.4.8.	Odnětí svobody nepodmíněně.....	83
6.	<u>Srovnání s cizí právní úpravou</u>	85
6.1.	Právní úprava trestní odpovědnosti mladistvých na Slovensku	85

6.1.1.	Novelizace slovenského trestního práva v roce 2005	85
6.1.2.	Věková hranice trestní odpovědnosti.....	85
6.2.	Právní úprava trestní odpovědnosti mladistvých v Rakousku	87
6.3.	Právní úprava trestní odpovědnosti mladistvých v USA..89
6.3.1.	Historický vývoj trestního soudnictví nad mládeží.	89
6.3.2.	Současná právní úprava trestní odpovědnosti mladistvých v USA.....	91
7.	<u>Závěr</u>	93

Přílohy:

**Příloha č. 1 – Dotace přidělené probačním programům v roce
2008**

1. Úvod

Zločinnost dětí a mladistvých, jejich vzrůstající závislost na drogách, alkoholu a výherních automatech, jejich prostituce, silící tendence k násilnému řešení konfliktů, brutalita a bezohlednost doprovázejí styl života soudobého postmoderního světa. Nevíme, zda-li se tu prezentují extrémní projevy krize, tedy stavu, vyznačujícího se ještě možnou přechodností, nebo zda jde již o trvalý standard, který patří k onomu životnímu stylu. V každém případě jde o fenomén natolik znepokojující, že základní principy morálky nám nedovolují této situaci jen nečinně přihlížet.

Kriminalita mládeže patří zvláště v posledních letech k závažnému společenskému problému. Od roku 1989 dochází ke značnému nárůstu trestné činnosti, a to nejen u dospělých pachatelů, ale bohužel i u mládeže. Zvyšuje se samoučelná brutalita a bezohlednost při trestné činnosti. Stoupá kriminalita spojená s drogami a jinými závislostmi. Stále vyšší počet trestných činů zůstává nenahlášen, neobjasněn a nepotrestán. Mění se i profil pachatelů. Problematickým jevem zvyšující se kriminality je nárůst trestných činů spáchaných nezletilými delikventy. Mládež se dopouští nejen stále většího počtu majetkových trestných činů, ale co je hrozné, dochází k nárůstu násilných útoků, které mnohdy končí až smrtí obětí.

Dnem 1. ledna 2004 nabyl účinnosti zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Jedná se o zákon, který v sobě zahrnuje jak právní úpravu řízení o protiprávních činech mládeže, tak i úpravu hmotněprávní, tj. úpravu podmínek odpovědnosti mladistvých za protiprávní činy, úpravu opatření ukládaných mládeži za spáchané protiprávní činy apod.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže vychází z toho, že se jedná o skutečnou reformu trestního práva mládeže a podle autorů se jedná o právní úpravu, která přetváří a doplňuje dosavadní právní úpravu. Jde o speciální zákon ve vztahu k obecným právním předpisům, tj. trestnímu zákonu a trestnímu řádu.

Otázka zní, zda tato právní úprava postačuje a umožňuje mladistvým, kteří se dopustí provinění, uložit taková opatření, která by byla odpovídající a dostačující reakcí na jejich delikventní jednání. S tímto souvisí i v současné době často diskutovaná otázka snížení hranice trestní odpovědnosti u mladistvých pachatelů. A právě rozpornost odpovědi na tuto otázku mě zaujala natolik, že jsem se jí rozhodla zabývat ve své rigorózní práci.

Tato rigorózní práce je tedy zaměřená především na kriminalitu dětí a mládeže, sleduje její vývoj v posledních letech a její současný stav, zabývá se problematikou právní odpovědnost dětí a mladistvých a ukládání sankcí za jejich protiprávní jednání. Jejím cílem je hlubší poznání dané problematiky, porovnání s právní kulturou vyspělých států, zhodnocení existující právní úpravy trestního práva mladistvých v České republice a nástin možného vývoje do budoucna.

2. Kriminalita dětí mladších patnácti let a mladistvých

2.1. Charakteristické rysy kriminality mládeže

2.1.1. Kriminalita jako sociálně patologický jev

„Sociálně patologické jevy jsou jedním z nejvýznamnějších problémů současné společnosti. A to problémem, který se stále vyvíjí a dosud uplatňované způsoby jeho řešení nelze považovat za dostatečně účinné. Současná situace ve výskytu a rozšíření sociálně patologických jevů u mládeže je značným společenským problémem, který je třeba důrazně řešit, a to zejména ve formě účinných preventivních opatření.“

Pojmem sociálně patologické jevy rozumíme poruchy v chování mládeže, projevující se především jako narušení společenských, ale i trestně právních norem. Jsou to poruchy, které se vyznačují určitou hromadností, stabilitou a rozšířeností při stejných sociálních podmínkách. Jednak takové, které nepochybně jsou závadné, ale samy o sobě nejsou trestné, např. útěky z domova, alkoholismus, nealkoholová toxikomanie, chorobné hráčství, prostituce, účast na činnosti extrémistických skupin, závadových part a problémových sekt, projevy vandalství, jednak i takové, které naplňují skutkovou podstatu trestných činů, tj. klasické kriminální jednání, včetně dětské delikvence, na kterou pro nízký věk pachatelů nelze reagovat prostředky trestního práva.“¹

Nejvýznamnější sociálně patologické jevy, v nichž je mládež subjektem, či objektem jsou:

- 1) alkoholismus a narkomanie,
- 2) prostituce,

¹ MAREŠOVÁ, Alena, a kol. *Sociálně patologické jevy u mládeže a návrh opatření k omezení jejich vzniku*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997. s. 2.

- 3) členství v extremistických skupinách a náboženských sektách,
- 4) kriminalita.

Přestože v současné společnosti se v závislosti na konkrétní době a místě výskytu objevují stále nové a nové sociálně patologické jevy, faktory ovlivňující jejich vznik se příliš nemění. Mezi hlavní faktory, které umožňují vznik, existenci a růst sociálně patologických jevů mezi mládeží můžeme zařadit špatné rodinné zázemí, problémy ve škole popř. v zaměstnání, nevhodné využívání volného času, nedostatečnou trestně právní ochranu mládeže a malou účinnost preventivních opatření.

2.1.2. Kriminalita mládeže

Trestná činnost mládeže je jedním z nejzávažnějších problémů v boji s kriminalitou. Mladí pachatelé rozšiřují okruh osob, potenciálních nositelů nebezpečí páchaní trestné činnosti i v budoucnosti.

Kriminalita mládeže, jako součást kriminality vůbec, je negativní sociální jev, charakterizovaný porušováním právního řádu, jehož subjekty jsou mladí lidé. Trestná činnost mládeže (provinění mladistvých a činy jinak trestné spáchané nezletilými) je vážným společenským problémem a jejímu snížení a omezování by se proto měla v budoucnu věnovat ještě větší pozornost než doposud.

Společnost vynakládá značné prostředky a úsilí na výchovu mládeže. Výchova a formování společenských postojů mládeže je nesnadnou a významnou povinností nejen rodičů, ale i vychovatelů, učitelů a všech lidí, kteří mladou generaci obklopují.

Vedle rodiny, školy, pracovního kolektivu, které formují harmonický vývoj mládeže, hraje neméně vážnou roli vliv

prostředí, ve kterém mladý člověk tráví svůj volný čas, a osoby, se kterými se stýká.

Příčiny a podmínky delikvence dětí a mladistvých jsou obdobné jako u kriminality dospělých, ale existují zde některé zvláštnosti. Je nutno konstatovat, že kriminalita dětí a mladistvých má svá specifika, která zvláště vystupují do popředí ve velkých městech a průmyslových aglomeracích. Proto také v boji proti kriminalitě mladé generace, kde musí být nesporně využito všech dostupných a účinných forem boje proti kriminalitě vůbec, vyžadují tyto obecné formy boje ve vztahu k mladé generaci, zejména dětem a mladistvým, aby se při jejich využívání uplatňovaly specifické přístupy. Zvláště významné je pak hledání nových specifických forem prevence a výchovného působení na úseku boje proti kriminalitě celé mladé generace.²

2.1.3. Prevence kriminality dětí a mládeže

2.1.3.1. Pojem prevence kriminality

Vymezení pojmu prevence je pro šíři toho, co si pod ním lze představit, mimořádně obtížné. Snad právě proto prevence nalézá velkou společenskou odezvu, skloňuje se ve všech pádech a je prezentována jako lék na nejrůznější společenské problémy.

Prevence není právním pojmem. Přesto se při vymezování jejího obsahu lze nepřímo opřít o několik významných právních norem. V nejširším smyslu je ochrana občanů dána Ústavou České republiky. Konkrétně pak k prevenci směřuje trestní řád, kde v Hlavě první, § 1 Obecných ustanovení, je uvedeno, že trestní „Řízení musí působit k upevňování zákonnosti, k předcházení a

² MAREŠOVÁ, Alena, a kol. *Sociálně patologické jevy u mládeže a návrh opatření k omezení jejich vzniku*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997. s. 5.

zamezování trestné činnosti, k výchově občanů v duchu důsledného zachovávání zákonů a pravidel občanského soužití i čestného plnění povinností ke státu a společnosti". V § 158 odst. 2 téhož zákona je konstatováno, že „Vyšetřovatel a policejní orgán jsou povinni učinit všechna potřebná opatření k odhalení trestných činů a zjištění jejich pachatelů; jsou povinni činit též nezbytná opatření k předcházení trestné činnosti“.

Pojem prevence kriminality zahrnuje komplex opatření sociální prevence, situační prevence, včetně informování veřejnosti o možnostech ochrany před trestnou činností, a pomoci obětem trestných činů. Cílem těchto opatření je omezení kriminality a jejích následků. Kriminalita je nejextrémnějším článkem sociální patologie. Prevence kriminality je vedle represe součástí trestní politiky.

Mezi objekty prevence kriminality řadíme:

- o kriminogenní faktory - sociální prostředí, příčiny a podmínky kriminality,
- o potenciální či skutečné pachatele trestné činnosti,
- o potenciální či skutečné oběti trestných činů.

2.1.3.2. Struktura prevence kriminality

I. Sociální prevence

Sociální prevence představuje aktivity ovlivňující proces socializace a sociální integrace a aktivity zaměřené na změnu nepříznivých společenských a ekonomických podmínek, které jsou považovány za klíčové příčiny páchaní trestné činnosti. Efektivita sociální prevence je obtížně statisticky či ekonomicky měřitelná, lze na ni jen usuzovat, a to z hlediska odhadů sociálních perspektiv jedinců - objektů preventivního

působení. Sociální prevence je součástí sociální politiky.

II. Situační prevence

Tato část prevence kriminality staví na zkušenosti, že určité druhy kriminality se objevují v určité době, na určitých místech a za určitých okolností. Prostřednictvím opatření režimové, fyzické a technické ochrany se snaží kriminogenní podmínky minimalizovat. Nejefektivněji působí při omezování majetkové trestné činnosti. Situační prevence je relativně levná, klade minimální nároky na personální a materiální zabezpečení a má rychlý a poměrně snadno statisticky měřitelný efekt. Její účinnost je však podmíněna trváním přiměřených opatření.

III. Prevence drogových závislostí

Ve vztahu k prevenci kriminality představuje všestrannou péči od předcházení experimentování s drogami u dosud intaktní populace a nespecifickou výchovu ke zdravému životnímu stylu, přes ambulantní i ústavní léčbu v indikovaných případech problémového zneužívání drog, až po rehabilitaci a resocializaci osob, které již léčením prošly a u nichž je společenský zájem udržet dosaženou abstinenci a pomoci jim k návratu do normálního života.

IV. Prevence viktimmnosti a pomoc obětem trestných činů

Je založena na konceptech bezpečného chování, diferencovaného s ohledem na různé kriminální situace a psychickou připravenost ohrožených osob. V praxi se jedná o skupinové a individuální zdravotní, psychologické a právní poradenství, trénink v obranných strategiích a propagaci

technických možností ochrany před trestnou činností.³

Sociální a situační přístupy se uplatňují ve třech úrovních, a to úrovni primární, sekundární a terciální. Ty se vzájemně prolínají a doplňují.

- o **Primární prevence** zahrnuje především výchovné, vzdělávací, volnočasové, osvětové a poradenské aktivity zaměřené zejména na nejširší veřejnost. Zvláštní pozornost je zaměřena na pozitivní ovlivňování zejména dětí a mládeže (využívání volného času, možnosti sportovního vyžití). Těžiště primární prevence spočívá v rodinách, ve školách a v lokálních společenstvích.
- o **Sekundární prevence** se zabývá rizikovými jedinci a skupinami osob, u nichž je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou pachateli nebo oběťmi trestné činnosti (specializovaná sociální péče), na sociálně patologické jevy (např. drogové a alkoholové závislosti, záškoláctví, gamblerství, povalečství, vandalismus, interetnické konflikty, dlouhodobou nezaměstnanost) a příčiny kriminogenních situací.
- o **Terciální prevence** spočívá v resocializaci kriminálně narušených osob (pracovní uplatnění včetně rekvalifikace, sociální a rodinné poradenství, pomoc při získávání bydlení ...). Jejím cílem je udržet dosažené výsledky předchozích intervencí a rekonstrukce nefunkčního sociálního prostředí.⁴

³ SUCHÝ, Oldřich, ŠVANCAR, Zdeněk. *Mládež a kriminalita*. Praha: Melantrich, 1972. s. 19 - 22.

⁴ NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef, a kol. *Kriminologie*, 2. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2004. s. 189 - 191.

Odpovědnost za oblast primární a sociální prevence spadá do působnosti rodiny, obce a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Sekundární a terciární prevence je s ohledem na odbornou náročnost jednotlivých aktivit záležitostí resortu Ministerstva práce a sociálních věcí a v některých souvislostech i Ministerstva spravedlnosti a Ministerstva zdravotnictví. Ve specifické části populace působí i Ministerstvo obrany.

Těžiště odpovědnosti za opatření situační prevence nesou především občané a obce a v rámci vymezených kompetencí i Ministerstvo vnitra, respektive Policie ČR.

2.2. Stav a vývoj kriminality mládeže

2.2.1. Nárůst míry násilí mezi mládeží

„V posledních desetiletích bylo možné se často jak ve sdělovacích prostředcích, tak odborné literatuře setkat s informacemi o negativním vývoji kriminality mládeže. Na základě statistických údajů Policejního prezidia ČR bylo skutečně možné zaznamenat od roku 1989 poměrně výrazný nárůst počtu objasněných trestných činů, eventuálně činů jinak trestných, spáchaných mládeží. U mladistvých tyto počty výrazně rostly zejména v letech 1990 - 1993, pak se nárůst trestných činů spáchaných mladistvými zpomalil, kulminoval v roce 1996, kdy se ve srovnání s rokem 1996 téměř zdvojnásobil. Ještě výrazněji se projevil nárůst objasněných činů jinak trestných u dětí mladších 15 let, kdy se v roce 1993 ve srovnání s rokem 1990 tento počet téměř zdvojnásobil, a v roce 1999 více než ztrojnásobil. Od roku 1990 do roku 1999 se situace do jisté míry stabilizovala a od roku 2000 počet činů jinak trestných spáchaných dětmi mladšími 15 let stále klesá. K výraznému poklesu došlo zejména v letech 2002

a 2003, kdy v roce 2003 se již jejich počet přiblížil stavu v roce 1990.

Také v případě podílu trestných činů mladistvých na celkovém počtu objasněných trestných činů bylo možné zaznamenat nárůst, a to velmi výrazný. Ve srovnání s druhou polovinou 80. let 20. století, kdy se tento podíl v průměru pohyboval okolo 10,7 %, v letech 1991 - 1994 průměrně činil okolo 17 %, nejvyšší byl v roce 1992, a to 17,4 %." ⁵

2.2.2. Vývoj kriminality mládeže

Počátky kriminální statistiky na území České a Slovenské republiky sahají do 18. století, samozřejmě nikoli v takové podobě jak ji známe dnes. Historie evidence kriminality měla původně na zřeteli převážně výkaz agendy trestních soudů a teprve v druhé řadě statistická data o zločinnosti.

Speciální kriminální statistika se vyvíjela postupně. Na konci 18. století soudy počaly sestavovat výkazy o pohybu zločinnosti a o průběhu trestního řízení. Později byly zavedeny jednotné výkazy soudů obsahující obě složky - výkaz subjektivní o souzených osobách a výkaz o objektivních zločinech.

Kriminalita mládeže, registrovaná orgány činnými v trestním řízení, byla v Československu v systematických řadách evidována od šedesátých let dvacátého století. Od té doby bylo zaznamenáno několik vln vzestupu, první větší vlna od roku 1963 do roku 1971, druhá na přelomu osmdesátých let. ⁶

„Ještě v osmdesátých letech byla kriminalita mládeže v České republice poměrně stabilní, a to v počtu objasněných

⁵ KUCHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena, a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. s. 280 - 284.

⁶ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002. s. 16 - 17.

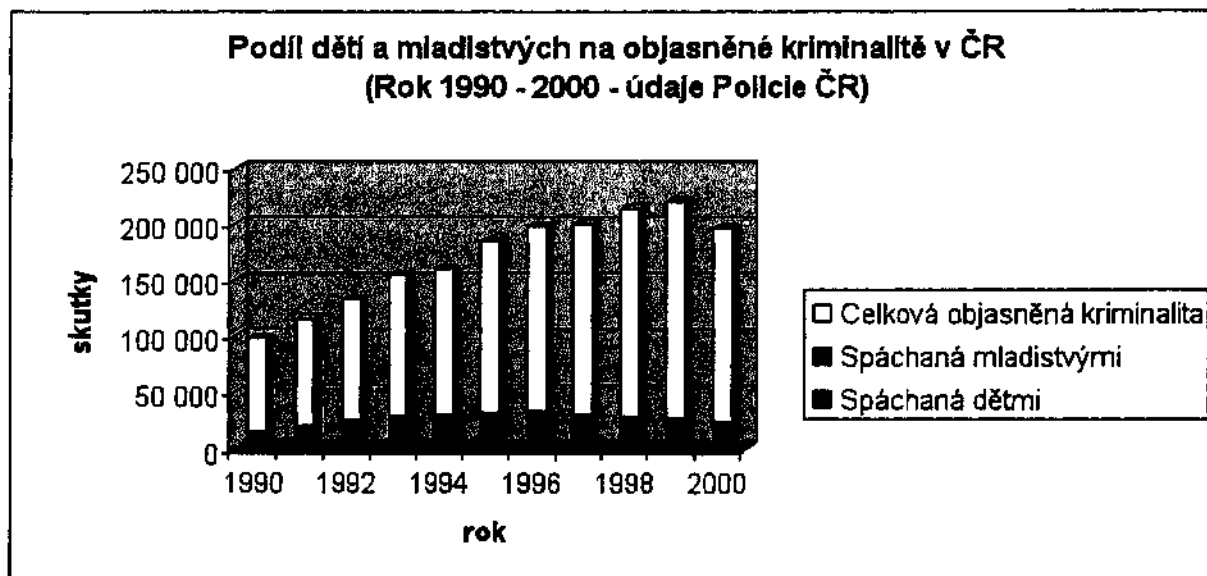
skutků, kterých se dopustila mládež (děti a mladiství páchali zhruba 20 000 skutků ročně, z toho bylo 13 000 trestných činů a 1 000 přečinů), tak v jejich asi patnácti procentním podílu na celkové kriminalitě. Průměrně bylo ročně registrováno 9 000 pachatelů ve věku do 18 let. Z toho 6 000 mladistvých a přes 3 000 dětí. Podíl pachatelů do 18 let činil 13 % všech pachatelů. (Graf č. 1)

V roce 1990 došlo ze statistického hlediska k velmi významné legislativní změně - byla zrušena kategorie přečinů. Značná část společensky méně závažných skutků byla přesunuta do kategorie přestupků, a tím z trestního řízení do mimosoudního řízení správního. Přesto se tato dekriminlizace snížením registrované kriminality neprojevila. Rovněž se neprojevilo zvýšení hranice majetkové škody odlišující trestný čin od přestupku z 1 000 Kč na 2 000 Kč, ke kterému došlo v roce 1994.

V devadesátých letech docházelo k postupnému nárůstu kriminality a nárůst kriminality spáchané mládeží byl ještě výraznější. Kriminalita mládeže stoupla jak v procentuálním podílu z 15 % na 20 % podílu na objasněné kriminalitě, tak i v absolutních číslech. Každý pátý objasněný skutek byl spáchán mládeží do 18 let. Ročně v průměru stoupl počet spáchaných skutků z 20 000 skutků na 30 000 skutků ročně. Z toho v průměru na 20 000 trestných činů spáchali mladiství a 10 000 činů jinak trestných spáchaly děti." ⁷

⁷ ČERNÍKOVÁ, Vratislava, a kol. *Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2002. s. 35 - 36.

Graf č.1



2.2.3. Stav kriminality mládeže

„Stav kriminality je její základní kvantitativní charakteristikou, kterou lze vyvodit ze statistických údajů o kriminalitě. Je dán počtem registrovaných trestných jednání, resp. počtem pachatelů na té které ze zmíněných hladin. Může být vyjádřen absolutními čísly (pak vypovídá o rozsahu kriminality) nebo indexy (úroveň nebo intenzita kriminality).

Kvalitativní charakteristikou kriminality je především její struktura. V pojmu struktury je obsažena myšlenka diferencovanosti prvků (jejich skupin) a jejich vzájemné vazby.

Struktura kriminality je určována řadou charakteristik. Zvolené znaky se mohou týkat jednak povahy trestného činu, jednak vlastností pachatele či oběti (zde se někdy hovoří o struktuře osobnosti pachatele či oběti, vyjadřované ve statistice především sociodemografickými charakteristikami, jako je věk, pohlaví, vzdělání, socioprofesní postavení), jednak dalších hledisek (např. územních).

Kriminalita jako souhrn trestných činů je jevem vysoce heterogenním. Bývá dokonce kladena otázka, zda má vůbec význam hovořit o kriminalitě jako takové, protože komponenty jevu (např. jednotlivé druhy kriminality, ale též jednání naplňující tutéž skutkovou podstatu trestného činu) se v řadě směrů mnohdy diametrálně liší. Analýza struktury kriminality zde proto má klíčový význam. Jde při ní především o rozdělení četnosti údajů o trestných jednáních, pachatelích a obětech do určitých podskupin s cílem diferencovanějšího poznání reality. Analýza struktury tak jde ruku v ruce s klasifikací zločinnosti, pachatelů a obětí.“⁸

Kriminalita je nejzávažnějším projevem a vyústěním většiny sociálně patologických jevů, proto je vždy v centru pozornosti společnosti. Jako společenský jev je analyzována z různých pohledů, avšak základem všech analýz jsou obvykle statistické údaje zpracované policií a dalšími trestně právními institucemi. Jde tedy o údaje o skutcích těmto orgánům známých, údaje o evidované kriminalitě a o zjištěných pachatelích. To, co v těchto statistikách není zaznamenáno, pak jakoby pro veřejnost neexistovalo.

Pramenem základních dat o kriminalitě a jejich pachatelích jsou statistické ročenky kriminality ČR. Policejní statistika vykazuje kriminalitu zjištěnou a objasněnou, statistika státního zastupitelství kriminalitu stíhanou a soudní statistika pak vykazuje trestné činy pravomocně odsouzené.

Základním pramenem v oblasti kriminality mládeže v České republice je Statistika kriminality na území ČR, kterou zpracovává Policie ČR. Policie je jediným orgánem činným v trestním řízení, který registruje prekriminalitu dětí, tedy zjišťuje, zda jsou děti pachateli trestného činu. Pokud

⁸ NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef, a kol. *Kriminologie*, 2. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2004. s. 56 - 57.

policie zjistí, že pachatelem je dítě do 15 let věku, trestní stíhání pro nedostatek věku odloží.

„Statistické údaje o kriminalitě mládeže jsou děleny do dvou kategorií - na údaje o trestné činnosti dětí, nezletilých, nedospělců (jak jsou v různých rezortech označovány), tj. osob mladších 15 let, a údaje o trestné činnosti mladistvých (osob ve věku od 15 do 18 let). U první kategorie jsou základním zdrojem statistiky Policie ČR s doplňkem statistiky Nejvyššího státního zastupitelství. U mladistvých (již trestně odpovědných osob) jsou pak zdrojem jak údaje policie, tak i státních zastupitelství a soudů, z justičních statistik pak nejčastěji ty údaje, jež jsou publikovány v ročence kriminality Ministerstva spravedlnosti České republiky.“⁹

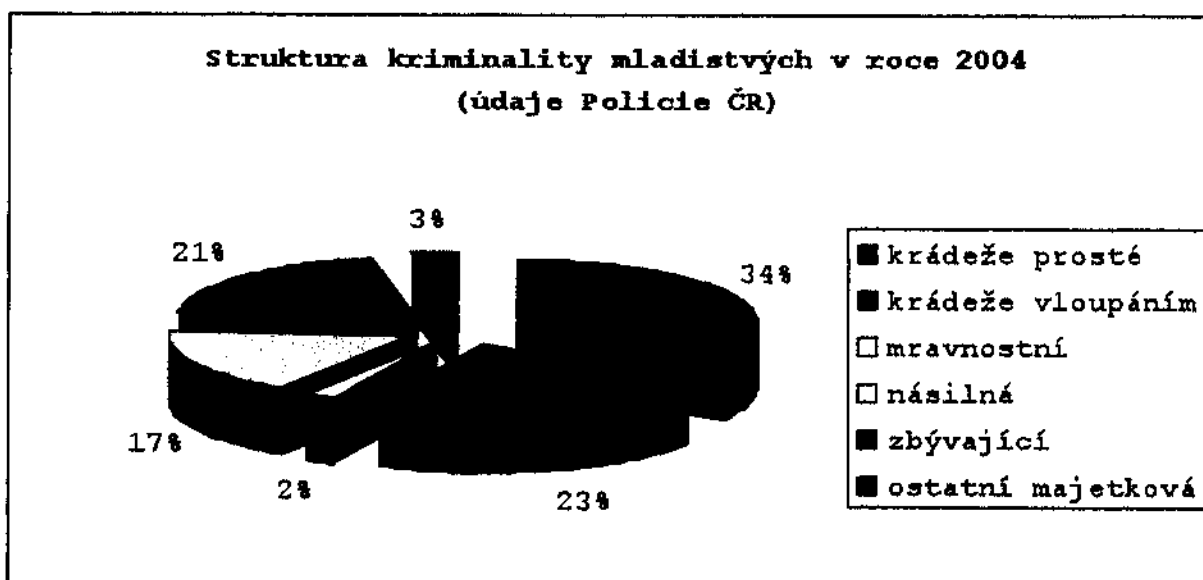
Statistické údaje o kriminalitě mladistvých jsou zpracovány a následně vyhodnocovány obvykle zvlášť. Důvodem je odlišnost trestné činnosti dětí a mladistvých od trestné činnosti dospělých pachatelů, a to jak svojí strukturou, početností, způsoby provedení, motivací, tak i osobnostními charakteristikami pachatelů. Trestná činnost dětí a mladistvých se jen velmi obtížně zjišťuje, prokazuje, vyšetřuje a postihuje. Z tohoto důvodu je stále velký počet skutků nezjištěných a neoznámených.

Mimo fyzickou zdatnost, kterou u starších dětí a mladistvých doprovází nezralost, podstatnou úlohu mezi příčinami kriminality mládeže hraje i motivace podmíněná v současnosti dosti rozšířenou hodnotovou orientací na spotřební způsob života. Touha po rychlém obohacení, snaha vlastnit všechno, co lze nyní získat za peníze včetně prestiže, užívat si, vést nákladný způsob života, je právě u této věkové kategorie nejčastěji naplňována delikventním jednáním, konkrétně majetkovou trestnou činností.

⁹ MAREŠOVÁ, Alena. Kriminalita mládeže. *Trestní právo*, 2005, č. 4, s. 15.

Děti a mladiství se dopouštějí nejčastěji majetkové kriminality. V posledním desetiletí dosahoval podíl mládeže na majetkové kriminalitě v průměru 30 %. To znamená, že každý třetí až čtvrtý objasněný majetkový trestný čin byl spáchán osobami do 18 let věku. Majetkové trestné činy pak představují asi 60 % veškeré objasněné trestné činnosti nezletilých. V majetkové trestné činnosti nezletilých převažují krádeže, které představují více než polovinu jimi spáchaných trestných činů.¹⁰ (Graf č. 2)

Graf č. 2



2.3. Známé případy násilné kriminality dětí a mládeže v posledních letech

O nárůstu násilí mezi mladými lidmi svědčí i několik značně medializovaných případů násilných trestných činů, jejichž pachatelé byli právě mladiství a děti mladší patnácti let.

¹⁰ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002. s. 23 - 27.

2.3.1. Vražda třináctileté dívky v Kmetiněvsi

Mezi nejznámější patří vražda třináctileté Barbory z Kmetiněvsi u Velvar, která se stala dne 1. ledna 2004. Dívka odešla z domu kolem 17. hodiny navštívit kamarádku ze sousední obce. Když se nevrátila ve smlouvenou hodinu, začali ji rodiče s dalšími lidmi z Kmetiněvsi hledat. Studentku základní školy ve Velvarech našli několik set metrů od vesnice u potoka nedaleko silnice, která zde vede mezi poli. Holčička byla zavražděna velmi brutálně, podle vyjádření policie byla pohlavně zneužita a po té ubodána.

Policie zprvu podezřívala dvaatřicetiletého recidivistu z Kladenska. Ten byl pohřešovaný od noci z 1. na 2. ledna, zmizel tedy jen několik hodin po objevení mrtvé dívky. Vyšetřovatelé se domnívali, že by mohlo jít o tzv. "okresního" pachatele. Policisté totiž už pátý rok marně pátrají po vrahovi desetileté Hany Topinkové, jejíž tělíčko našli v cihelně v Třebichovicích necelých třicet kilometrů od místa u Vranského potoka v Kmetiněvsi, kde byla nalezena 1. ledna Bára. V obou případech byly oběti bestiálně ubodány. Provedená analýza DNA však nepotvrdila, že by dvaatřicetiletý recidivista byl Barborčiným vrahem.

Policie po vrahovi pátrala více než půl roku. Od počátku se kriminalisté zaměřili na testy DNA dospělých mužů a v několika vlnách odebrali téměř 700 vzorků od dobrovolných dárců. Žádná zákonná norma totiž neukládá povinnost poskytnout policii vzorek pro určení DNA. Okruh podezřelých byl policisty postupně rozšiřován i na chlapce mladší patnácti let. Při zkoumání vzorku s číslem 632 narazili policisté na shodu - odebraný biologický materiál patřil ani ne patnáctiletému chlapci. Podle kriminalistického experta je poměr pravděpodobnosti 1:500 miliardám, přičemž na celé zeměkouli žije 7 miliard lidí. Je tak vyloučeno, aby měl ještě někdo jiný stejnou DNA.

Šlo o spolužáka Barborky ze základní školy, který bydlel v sousední vesnici s názvem Hospozín. Chlapec se k vraždě přiznal a následně byl znalecky zkoumán v pražské psychiatrické léčebně v Bohnicích. Znalci označili třináctiletého chlapce za mimořádně nebezpečného pachatele, který trpí tou nejvážnější sexuální úchytkou a hrozí, že může sexuálně motivované vraždy opakovat. Poruchu vraha nikdo z jeho okolí nezaznamenal. Přitom si podle znalců vraždu spolužačky Báry do posledního detailu naplánoval. Vyčkal, až se bude vracet z novoroční návštěvy spolužačky. Pak ji zabil a zneužil.

Policie dne 15. prosince 2004 trestní stíhání pro nedostatek věku pachatele odložila. Chlapec byl přesunut z psychiatrické léčebny v Bohnicích do nově zřízeného výchovného ústavu v děčínské městské části Boletice.

2.3.2. Vražda důchodkyně v Olešnici

Dne 12. srpna 2004 byla ve svém domě v Olešnici na Rychnovsku nalezena mrtvá jednaosmdesátiletá Anna Otčenášková. Důchodkyně byla brutálně ubodána nůžkami. Pachatelem byl dvaadvacetiletý Vladimír Giňa a pětičlenný gang nezletilých, z nichž dva byli synové Vladimíra Gini. Nejstaršímu bylo šestnáct let, ostatním čtrnáct a jedenáct. Obžalováni byli Vladimír Giňa a šestnáctiletý mladík.

Giňa se s mladistvým domluvil a vytipovali oběť. Pak mladší z obžalovaných zajistil skupinu pěti nezletilých chlapců, kterým nabídl možnost získat finanční prostředky.

Osudného dne odpoledne měli kluci v autě, které řídil Giňa, odjet do Olešnice a tam jim Giňa označil dům, kde vytipovaná žena bydlela. Obžalovaní pak pětici instruovali, že mají ženu okrást o peníze a v případě, že by se bránila, použít fyzického násilí. Giňa čekal venku a ostatní vnikli do

domku, kde ženu napadli. Použili při tom „úderý otevřenou dlaní a pěstí, kopy, bití paličkou na maso do hlavy a bodání přinesenými nůžkami, srazili ji na zem a požadovali vydání peněz," stojí ve spisu. Parta pak prohledala zařízení v domku a odnesla si minimálně 2 000 korun. Vážně zraněnou ženu pachatelé zamkli v domě, klíč vyhodili a ukradené peníze předali Giňovi. Anna Otčenášková utrpěla celkem osm bodných ran, přičemž poranění mozku vedlo k bezprostřednímu ohrožení života. Kromě toho byla napadená vystavena velkým psychickým útrapám a úzkosti, pocitu ohrožení na životě a bolesti až na hranici snesitelnosti.

Krajský soud v Hradci Králové odsoudil za tento trestný čin Vladimíra Giňu k 14 a šestnáctiletého mladíka k 7 letům odnětím svobody. Zbýlých pět dětí bylo umístěno do výchovných ústavů.

2.3.3. Vražda šestnáctileté dívky v Čičovicích

Šestnáctiletý Tomáš Beran z Malých Čičovic v říjnu roku 2005 brutálně zavraždil svou stejně starou spolužačku. Dívenku škrtil, bodal nožem a nakonec ji utopil. S mrtvolou následně souložil. Tělo poté rozčtvrtil a zakopal. Kriminalisté postupně nacházeli jednotlivé části těla. Nejdříve našli lidskou ruku, pak hlavu a tělo. Zbýlé části se nepodařilo najít ani za pomoci speciálně vycvičených psů a předpokládá se, že je odnesla lesní zvěř.

Mladík se původně k činu přiznal a sled událostí podrobně popsal. Pak začal ze všeho vinit známého, údajného narkomana Radka Totha. Tvrdil, že mu pomáhal dva dny po činu zakopávat na poli části dívčina těla. Policisté Totha trestně stíhali, později ale stíhání ukončili. Několik svědků před soudem poukázalo na to, že Toth měl řeznické dovednosti. Část Tereziina těla byla navíc rozřezána profesionálně.

Znalci zjistili u Berana sexuální poruchu se znaky sadomasochismu. Při činu byly podle nich jeho ovládací schopnosti podstatně sníženy, ale rozpoznávací schopnosti měl i přes vliv drog a alkoholu zachované.

Pražský krajský soud odsoudil mladíka za tuto brutální vraždu k 13,5 rokům odnětí svobody. Kromě toho uložil Beranovi také sexuologickou ochrannou léčbu.

3. Stručný vývoj právní úpravy trestní odpovědnosti mladistvých

3.1. Mladiství v trestním právu do roku 1931

Na historickém území Čech, Moravy a Slezska neexistovala dlouhou dobu jednotná kodifikace trestního práva. Ve středověku se rozlišovalo mezi tzv. nedospělostí a dospělostí. Odlišit obě skupiny od sebe nebylo jednoduché, neexistovala jednotná pravidla. Dospělost se odvozovala od vyspělosti tělesné, která se zjišťovala ohledáním. Později se již dospělost rozlišovala dle věku a to nejednotně pro chlapce a děvčata. Bližší právní úprava mladistvých v této době neexistovala. Lze konstatovat, že v určitých případech byla brána nedospělost jako polehčující okolnost.

Obnovené zřízení zemské z roku 1627 pro Čechy a 1628 pro Moravu postrádalo ustanovení týkající se mladistvých, ale ponechávalo subsidiární platnost Koldínových městských práv, která upřednostňovala pokutu pro mladistvé před trestem.

Hrdelní řád císaře Josefa I. z roku 1707 představuje unifikační snahy v oblasti trestního práva. Josefina i Constitutio Criminalis Carolina užívají mírnější posuzování trestných činů mladistvých.

Hrdelní řád Marie Theresie z roku 1768 rozlišuje mezi dětstvím - do 7. roku, nedospělostí - do 14. roku a věkem mladistvých - do 16. roku věku. Podobné dělení užíval i Rakouský trestní zákon z roku 1852, který rozlišoval dětství, které vylučovalo trestní odpovědnost, období nedospělosti, které znamenalo zmenšenou trestní odpovědnost a období mladistvých, u nichž se někdy ukládal mírnějšího trest. Období mladistvých bylo od 14. roku do 20. roku věku.

Na přelomu 19. a 20. století se začala do popředí dostávat otázka mladistvých. Byla vypracována osnova zákona o trestání a trestní ochraně osob mladistvých, která

rozlišovala ještě mezi dětstvím a dospělostí stupeň mladistvých - od 14 do 18 let. Toto období bylo bráno jako věk tzv. pochybné přičetnosti, což znamenalo, že soud musel v každém individuálním případě zkoumat, zda lze mladistvého považovat za přičetného či nikoliv. Tato osnova zákona byla několikrát přepracována, ale do rozpadu Rakouska - Uherska se zákonem nestala.

Po vzniku samostatné Československé republiky byla věnována zvýšená péče mladistvým, která se zpočátku zabývala pouze péčí o osiřelé a opuštěné děti, ale postupně se věnuje i dětem žijícím v rodinách, které neplní své výchovné funkce. V roce 1918 vznikla Úřadovna pro péči o mládež u okresního soudu trestního v Praze, později byla vytvořena i útulna Dobrý Pastýř, kam byli přechodně umístováni mladiství chlapci. Tyto instituce převzala v roce 1928 Jednota pro podporu soudů Velké Prahy v péči o mládež.¹¹

3.2. Z.č. 48/1931 Sb., zákon o trestním soudnictví nad mládeží

Na území Čech, Slovenska a Podkarpatské Rusi tedy nebyla jednotná právní úprava. K unifikaci došlo až v roce 1931 zákonem o trestním soudnictví nad mládeží z 11. března č. 48 Sb. (dále jen ZTSM). Dle tohoto zákona je důležité mladistvé vychovávat a ne trestat. Stejný trest, který je uložen dospělému pachateli, neplní stejný účel u mladistvého a může být i škodlivým. To znamená, že trestné činy spáchané mladistvými byly posuzovány mírněji a odchylně od trestných činů osob dospělých a také trestní řízení bylo tomuto přizpůsobeno. Soudce má mít na výběr dostatek nápravných

¹¹ *Mladiství jako speciální skupina* - Informace byla publikována 23. 8. 2000 v Českém právnickém publikačním a informačním prostoru www.juristic.cz v části Trestní právo - základní témata.

prostředků. Důležité je, aby se trestního řízení zúčastňovali představitelé sociální péče o mládež a aby nebyla péče o mladistvého tříštěna mezi více orgánů, zejména soudce trestního a poručenského.¹²

Tímto zákonem došlo poprvé na našem území k samostatné kodifikaci trestního práva mládeže, a to jak hmotného tak procesního, a k vytvoření samostatného trestního systému nad mládeží. Toto právo mělo povahu *lex specialis* k obecnému trestnímu právu, neboť upravovalo jen určité otázky, pro ostatní platily obecné trestněprávní předpisy.

Zákon rozlišoval osoby nedospělé (mladší 14 let) a mladistvé (mezi 14. a 18. rokem věku). Ustanovení § 2 odst. 1 ZTSM stanovuje minimální věk pro vznik trestní odpovědnosti na čtrnáct let. Pokud tedy osoba mladší čtrnácti let spáchala trestný čin, mohlo jí být opatrovnickým soudem uloženo pouze výchovné nebo léčebné opatření. Osobám, které měly o toto dítě pečovat mohl soud udělit napomenutí. Soud nařizoval obligatorně ochrannou výchovu ve výchovně nebo umístění v léčebném ústavu v případech, kdy se nedospělý starší dvanácti let dopustil činu, za který zákon stanovil trest smrti nebo doživotí.

Hranice trestní odpovědnosti byla stanovena v návaznosti na ukončení povinné školní docházky. Zákon se opíral o zásadu, že „dítě školou povinné nenáleží před trestního soudce.“¹³

„Trestní odpovědnost mladistvého byla konstruována jako odpovědnost relativní. To znamená, že byl určen minimální věk, jehož dosažení bylo podmínkou vzniku trestní odpovědnosti, avšak mladistvý byl odpovědný pouze tehdy, pokud dosáhl takového stupně vývoje po stránce intelektuální

¹² Z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona č. 48/1931 Sb., zákon o trestním soudnictví nad mládeží.

¹³ ULVROVÁ, Pavla. Historický exkurz aneb Dětství a dospívání v trestněprávních normách. *Právo a rodina*, roč. 2001, č. 9, s. 18.

a mravní, jaký je obvyklý u jeho vrstevníků a umožňoval mu rozpoznat bezprávnost svého jednání a podle toho toto jednání usměrnit. Z tohoto vychází ustanovení § 2 odst. 2 ZTSM, které prohlašuje mladistvého beztrestným, nemohl-li pro značnou zaostalost v době činu rozpoznat jeho bezprávnost a řídit své jednání podle správného rozpoznání. Značná zaostalost byla tedy zvláštním důvodem vylučující trestní odpovědnost mladistvého. Takto konstruovaná odpovědnost mladistvého pak umožňovala soudci přihlédnout vždy k individuálnímu stupni vývoje mladistvého.“¹⁴

Trestný čin spáchaný mladistvým se dle ustanovení § 3 odst. 2 ZTSM nazýval proviněním bez ohledu na to, zda byl podle trestního zákona, zločinem, přečinem nebo přestupkem.

Soud byl v případě shledání viny u mladistvého pachatele oprávněn:

- o upustit od potrestání,
- o odsoudit mladistvého k podmíněnému trestu,
- o odsoudit mladistvého k nepodmíněnému trestu.

S ohledem na škodlivé psychologické účinky trestního řízení na mladistvého, došlo ke zjednodušení tohoto procesu. To se projevovalo například v tom, že soudce konal přípravné řízení formou vyhledávání nebo ve využívání tzv. předzvědných osob, které vyprávěly o poměrech mladistvého. Soudu byla dále přiznána možnost opatřit si potřebné informace prostřednictvím tzv. pomocných zařízení pro soudní péči o mládež.

„Průlomem do zásady legality bylo ustanovení § 42 ZTSM, podle kterého mohl veřejný žalobce upustit od stíhání, šlo-li o čin nepatrného významu a odsouzení nebo i samo konání trestního řízení se nejevilo být účelným.

¹⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír, a kol. *Trestní právo hmotné, obecná část*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 561 - 562.

ZTSM vytvořil specializované trestní soudy mládeže, které byly součástí soustavy obecných trestních soudů. U krajských soudů se nalézal zvláštní senát mládeže, u okresních soudů byl ustanoven soudce mládeže.“¹⁵

Zákon o trestním soudnictví mládeže byl však postupem času zrušen.

3.3. Trestní soudnictví nad mládeží po roce 1950

Trestní zákon č. 86 z roku 1950 zrušil bez náhrady zákon o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931, což znamenalo, že trestněprávní ustanovení upravující problematiku mladistvých byla včleněna zpět do obecných trestněprávních předpisů. Tím byly zrušeny i soudy mládeže a úřadovny pro péči o mládež. Od roku 1950 již tedy nelze mluvit o samostatném systému justice nad mládeží na našem území.

Tímto trestním zákonem došlo na jedné straně k zvýšení dolní věkové hranice počátku trestní odpovědnosti ze čtrnáctého na patnáctý rok věku, na straně druhé bylo upuštěno od zkoumání dosaženého stupně vývoje mladistvého, jakožto jedné z podmínek pro vyvození jeho trestní odpovědnosti.

Pojetí trestněprávní nauky ohledně způsobu stanovení počátku trestní odpovědnosti po roce 1950 tak vychází z konstrukce trestní odpovědnosti absolutní, která je charakterizována pevnou dolní věkovou hranicí určující její počátek bez ohledu na vyspělost jedince, resp. na dosažený stupeň mravní a rozumové vyspělosti.

Tento trestní zákon se o mladistvých dále zmiňoval pouze v osmi ustanoveních, přičemž soud mohl upustit od potrestání:

¹⁵ KALLAB, Jan. *Základní problémy trestního soudnictví nad mládeží*. Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy Univerzity v Brně, Brno: Masarykova Univerzita, 1999, s. 36.

- a) nemohl-li mladistvý z omluvitelného důvodu plně rozpoznat, kdy je jeho jednání pro společnost nebezpečné,
- b) šlo-li o trestný čin menšího významu, k němuž byl mladistvý sveden příležitostí nebo tíživými osobními nebo rodinnými poměry,
- c) šlo -li o trestný čin menšího významu, jehož se mladistvý dopustil nerozvážeností, nebo pod vlivem jiné osoby,
- d) měl-li soud za to, že ochranná výchova, kterou nařídí, splní účel trestu.

Trestní řád z roku 1950 také umožňoval, aby ze stejných důvodů prokurátor vůči mladistvému zastavil trestní stíhání.

Tato dvě ustanovení byla ve zkrácené podobě obsažena ještě v novelách trestního zákona č. 63. z roku 1956 a v zákoně o trestním řízení č. 64 z roku 1956. Neobjevila se ale již v nových trestních kodexech z roku 1961 - trestní zákon č. 140/ 1961 Sb. (dále jen TZ), trestní řád č. 141/1961 Sb. (dále jen TR), které platí v pozměněné podobě dodnes.¹⁶

Začátkem 80. let započaly přípravné rekodifikační práce na nových trestních zákonech. V 90. letech pak byly přijaty novely - novela trestního zákona č. 175/ 1990 Sb., novela trestního řádu č. 178/ 1990 Sb. V rámci těchto novel došlo k rozšíření možností trestů, které lze uložit mladistvému a též došlo k rozšíření případů, kdy nastávají po vykonání určitých trestů u mladistvého účinky zahlazení odsouzení ihned po výkonu těchto trestů.

¹⁶ ULVROVÁ, Pavla. Historický exkurz aneb Dětství a dospívání v trestněprávních normách. *Právo a rodina*, roč. 2001, č. 9, s. 18.

4. Trestní odpovědnost mladistvých

4.1. Vymezení základních pojmů

Normy českého trestního práva používají pojmy mládež, mladistvý, osoba mladší než patnáct let, osoby mladší osmnácti let, osoba blízká věku mladistvého a dítě. Pro oblast trestní odpovědnosti je nutno rozlišovat zejména pojmy dítě, mladistvý a dospělý.

Dítětem se dle ustanovení § 2 písmeno c) zákona č. 218/2003., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o změně některých zákonů (dále jen ZSM) rozumí ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok svého věku. Taková osoba není trestně odpovědná.

Mladistvým se dle ustanovení § 2 písmeno d) ZSM rozumí ten, kdo v době spáchání trestného činu dovršil věku patnácti let, ale nepřekročil věkovou hranici osmnácti let. Po dovršení patnácti let věku nastupuje tzv. podmíněná trestní odpovědnost, která se od plné trestní odpovědnosti dospělého liší zejména v jejich právních následcích.

Dospělým, tedy plně trestně odpovědným, se rozumí ten, kdo v době spáchání trestného činu překročil hranici osmnácti let.

Tyto tři základní věkové kategorie je třeba ještě doplnit o **pachatele, který je ve věku blízkém věku mladistvých**. Skutečnost, že se pachatel nachází v tomto věku je řazena mezi tzv. polehčující okolnosti.

„Rozdíly fyziologické a psychologické mezi dítětem a člověkem dospělým, pozvolná přeměna povahy tělesné a duševní v době dospívání, vyžadují pak rozdělení doby mládí na tyto časové úseky:

- o období úplné trestní neodpovědnosti, v němž se předpokládá naprostá nezpůsobilost rozpoznávací a určovací dítěte mladšího patnácti let, které je

podle práva zcela trestně neodpovědné za své protiprávní činy,

- o období *relativní trestní odpovědnosti*, v němž je trestní odpovědnost mladistvého podmíněna dosažením potřebného stupně rozumové a mravní vyspělosti (tzv. podmíněná odpovědnost), kdy se sice zásadně předpokládá, že mladistvý ve svém vývoji tak postoupil, že za své činy zpravidla trestně odpovídá, přičemž se vůči němu používá mírnějšího trestání, kdy jeho věk je rozhodný pro volbu a výměru opatření (výchovných, ochranných a trestních), ale v případě konkrétních pochybností je možno na základě znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, dospět k závěru, že jeho trestní odpovědnost dána není, a pak lze vůči němu použít jen obdobných postupů a opatření uplatňovaných u dětí mladších patnácti let,
- o období *plné trestní odpovědnosti*, které nastává překročením osmnáctého roku věku, kdy trestní neodpovědnost může být dána již jen v důsledku duševní poruchy v době činu a kde se podle trestního zákona proti osobám blízkým věku mladistvých uplatňují některá zmírňující ustanovení.¹⁷

4.2. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

4.2.1. Charakteristika nové právní úpravy

Dne 1. ledna 2004 nabyl účinnosti zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). ZSM je

¹⁷ ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*, Komentář.

Praha: C.H. Beck, 2004, s. 42.

výsledkem několikaletého úsilí směřující k tomu, aby se Česká republika vrátila ke speciální úpravě trestního soudnictví nad mládeží, jak tomu bylo např. za první republiky (z.č. 48/1931 Sb.). Tento zákon obsahuje jak právní úpravu řízení o protiprávních činech mládeže, tak i úpravu hmotněprávní, tj. úpravu podmínek odpovědnosti mládeže za protiprávní činy, úpravu opatření ukládaných mládeži za spáchané protiprávní činy apod.

Do přijetí tohoto zákona bylo trestní stíhání mládeže upraveno v rámci obecného trestního práva, tedy v trestním zákoně a v trestním řádu, a to ve formě výjimek z obecné úpravy, což bylo z hlediska specifického postavení těchto mladistvých pachatelů nedostatečné.

„Před přijetím tohoto zákona se objevovaly názory, že by věková hranice trestní odpovědnosti měla být snížena. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže však na věkové hranici trestní odpovědnosti nic nezměnil, a tak i nadále platí, že osoba mladší patnácti let není za své protiprávní jednání trestně odpovědná.“¹⁸

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže však přinesl průlom do pojetí tzv. absolutní trestní odpovědnosti. Ve svém ustanovení § 5 odst. 1 nově stanovil, že mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat nebezpečnost svého činu pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento trestný čin odpovědný. Oproti právní úpravě účinné do přijetí tohoto zákona, tj. do 31. prosince 2003, hovoříme tedy nyní o tzv. trestní odpovědnosti relativní.

Cílem přijetí tohoto zákona bylo upravit problematiku mladistvých komplexně. ZSM má povahu speciálního zákona ve vztahu k obecným trestněprávním předpisům, výše zmíněnému

¹⁸ MAŠEK, Daniel. Nová právní úprava trestního soudnictví pro mládež. *Právo a rodina*, roč. 2004, č. 4, s. 1.

trestnímu zákonu a trestnímu řádu. Z tohoto důvodu neobsahuje veškerou úpravu dané problematiky, ale jen ta ustanovení, která obsahují zvláštní právní úpravu oproti uvedeným obecným předpisům.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže vychází ze zásady, že trestní represe má mít jen pomocnou úlohu, rozšiřuje škálu možných opatření použitelných proti mládeži a zpřísnuje podmínky, za nichž lze mladistvého vzít do vazby. Soudy dbají na to, aby bylo vůči mladistvému pachateli užito opatření ve smyslu ustanovení § 1 odst. 2 ZSM, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páchání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem, přičemž řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páchání protiprávních činů.

Z výše uvedeného je patrné, že zákon klade důraz především na převýchovu mladých delikventů, a tím i na prevenci páchání další trestné činnosti z jejich strany.¹⁹

Ke změně dochází i v oblasti terminologie. Oproti trestnímu zákonu ZSM již protiprávní jednání mladistvého nenazývá trestným činem, nýbrž používá pojem „provinění“. Další výraznou změnou je, že soudy pro mládež již neukládají mladistvých pachatelům za jejich provinění tresty, ale „opatření“.

„Tato změna v terminologii zdůrazňuje zvláštní postavení mladistvých. Ve slovech „trestný čin“ a „trest“ je obsaženo společenské odsouzení člověka, který spáchal trestný čin. Člověk soudně trestaný si s sebou nese určité stigma a společnost na něj často pohlíží jako na zločince. Zákonodárce zdůrazňuje, že uloženým opatřením se především zabraňuje

¹⁹ MAŠEK, Daniel. Nová právní úprava trestního soudnictví pro mládež. *Právo a rodina*, roč. 2004, č. 4, s. 2.

budoucímu páčání trestných činů mladistvými pachateli. Aspekt odplaty společnosti za zlo spáchané mladistvým delikventem se zatlačuje do pozadí.

Jako zcela nový pojem zavádí ZSM „soud pro mládež“. Jde o specializované senáty nebo samosoudce obecných soudů, zaměřené na řízení ve věcech mládeže.“²⁰

4.2.2. Hlavní zásady Zákona o soudnictví ve věcech mládeže

Tyto zásady vycházejí z toho, že hlavním cílem soudnictví nad mládeží je obnovení narušených sociálních vztahů, integrace mladého delikventa zpět do společnosti a prevence dalšího páčání protiprávních činů.

I. Zásada zvláštního přístupu k mládeži

Podle ZSM všechny orgány činné v trestním řízení proti mladistvým musí mít zvláštní přípravu pro zacházení s mladistvými pachateli. Musí jít o osoby, jejichž znalost otázek souvisejících s výchovou mládeže zaručí splnění výchovného účelu řízení. Zákon dále stanoví povinnost orgánů činných v trestním řízení spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany dětí a s probační a mediační službou.

II. Zásada poznání mladistvého

ZSM stanoví, že orgány činné v trestním řízení musí vždy přihlížet k věku mladistvého pachatele, k jeho zdravotnímu stavu, jakož i jeho rodinným poměrům. Je nutno pečlivě

²⁰ MAŠEK, Daniel. Nová právní úprava trestního soudnictví pro mládež. *Právo a rodina*, roč. 2004, č. 4, s. 2.

zjišťovat příčiny provinění mladistvého a snažit se především o převýchovu mladistvého delikventa. Soud musí vždy zjišťovat stupeň rozumové a mravní vyspělosti mladistvého a objasnit jeho chování před a po spáchání provinění.

III. Zásada rychlosti řízení

Tato zásada je vyjádřena v § 3 odst. 6 ZSM, který stanoví, že každé dítě mladší patnácti let nebo mladistvý, nestanovi-li tento zákon jinak, má právo na to, aby jeho čin byl projednán bez zbytečného odkladu a v přiměřené lhůtě soudem pro mládež. Aby bylo opatření uložené mladistvému účinné a výchovné, je třeba, aby řízení proběhlo rychle a aby trest ve formě opatření mladistvý vnímal jako reakci na své protiprávní jednání.

IV. Zásada ochrany soukromí mladistvého

V řízení proti mladistvému je nutno chránit jeho osobní údaje a jeho soukromí. Tato zásada se projevuje zejména v zákazu zveřejňování informací o trestním řízení ve věci mladistvého či osoby mladší patnácti let. Dalším projevem této zásady je převažující neveřejnost hlavního líčení. Je tedy třeba ustoupit ze zásady veřejnosti ve prospěch ochrany soukromí mladistvého.

Otázkou neveřejnosti hlavního líčení v řízeních vedených proti mladistvým se zabýval i Ústavní soud ČR, když ve svém rozhodnutí sp. zn. Pl. ÚS 28/04 známým pod názvem „Vyloučení veřejnosti v trestním řízení proti mladistvému, ochrana soukromí mladistvých delikventů vs. právo na informace“ uvádí následující: „Jak ustanovení čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina"), tak čl. 17 odst. 1 nezakládají neomezená práva na veřejné projednání věci, resp. na informace. V obou případech je ponecháno na zákonodárci, do

jaké míry právo na veřejné projednávání věci či právo na informace zákonem omezí. Vzhledem k tomu, že řada ustanovení Listiny spolu souvisí, je třeba je vykládat společně, systémově i vzájemně subordinačně, čímž je "svoboda zákonodárce Listinou přesně a přísně regulována". Při posuzování toho, zda zákon omezující základní práva a svobody je ústavně konformní či nikoli, je pak obvykle třeba vzít v úvahu aspekty právněfilosofické, právněhistorické a komparatistické.

V českých zemích byla tradičně jako ústavně konformní vnímána taková právní úprava, která vycházela z premis, že účast veřejnosti je koncipována jako záruka veřejné kontroly justice a zároveň že při omezení účasti veřejnosti v řízení proti mladistvému je kladen zvláštní důraz na zájmy a prospěch mladistvého.

Právo na veřejné projednání věci je základním právem účastníka řízení, a nikoliv základním právem soudu či soudce.

Napadené ustanovení § 54 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), je konformní i s čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, který umožňuje vyloučit veřejnost ...po dobu celého nebo části procesu...když to vyžadují zájmy nezletilých, nebo ... pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti

Výchovnou činnost soudu, resp. výchovné působení trestního řízení na příjemce informací není podle názoru Ústavního soudu nutno spojovat vždy právě s identifikací pachatele. Podstatnějšími informacemi pro výchovu k úctě k právům a spravedlnosti jsou zajisté informace týkající se skutkových zjištění a jejich právního posouzení, které lze za účinnosti napadených ustanovení získat při veřejném vyhlášení rozsudku a které lze bez jakéhokoliv věcného omezení svobodně projevat

a šířit. Nelze opomenout v tomto směru moderační právo dané v § 54 odst. 3 zákona o soudnictví ve věcech mládeže předsedovi senátu.

Negativa z omezení svobody projevu ve prospěch dané modifikace práva na soukromí se nejeví být významná ve srovnání s pozitivy danými v perspektivě působení zákona při utlumování kriminálních kariér mladistvých delikventů.“²¹

V. Zásada ochrany poškozeného

V § 3 odst. 7 ZSM je zachyceno právo poškozeného na náhradu vzniklé škody, když zde zákon stanoví, že řízení podle tohoto zákona musí směřovat k tomu, aby poškozený dosáhl náhrady škody způsobené mu protiprávním činem, nebo se mu dostalo jiného přiměřeného zadostiučinění.²²

4.3. Trestní odpovědnost

4.3.1. Pojem trestní odpovědnosti - obecně

„Pojem trestní odpovědnost odkrývá a vyjadřuje určitým způsobem vnitřně strukturovanou podstatu tohoto typu právní odpovědnosti. Tuto podstatu lze spatřovat v následné sankční reakci státní moci na spáchaný trestný čin, v reakci zaměřené na jeho pachatele, který je povinen se jí podrobit, a to i za použití donucení. Trestný čin, jako základ trestní odpovědnosti a sankce, jako právní následek tohoto základu,

²¹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 8. 11. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 28/04 („Vyloučení veřejnosti v trestním řízení proti mladistvému, ochrana soukromí mladistvých delikventů vs. právo na informace“).

²² MAŠEK, Daniel. Nová právní úprava trestního soudnictví pro mládež. *Právo a rodina*, roč. 2004, č. 4, s. 3.

jsou tedy určujícími prvky podstaty trestní odpovědnosti. Trestní odpovědnost chápeme výlučně jako sankční a ryze subjektivní odpovědnost, jakož i čistě individuální.

Základy trestní odpovědnosti vymezuje trestní zákon ve své obecné části, kde zároveň stanoví obecné podmínky trestnosti. Základem trestní odpovědnosti je souhrn podmínek, při jejichž splnění vzniká trestní odpovědnost pachatele, kterou je míněna povinnost strpět za spáchaný trestný čin sankce stanovené trestním zákonem v rámci trestněprávního vztahu, který vznikne spácháním trestného činu mezi pachatelem a státem."²³

Základem trestní odpovědnosti je pak spáchání trestného činu, který je definován v § 3 TZ, jako pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v tomto zákoně. Trestným činem se tedy rozumí čin, který musí jednak obsahovat znaky uvedené v TZ, musí být nebezpečný pro společnost a osoba, která tento čin spáchala musí být trestně odpovědná ve smyslu TZ. Výše uvedené však neplatí vždy, neboť otázka podmínek trestnosti je upravena i v ZSM, jako ve speciální právní normě.

Trestní zákon vychází z předpokladu, že za spáchaný trestný čin mohou být odpovědné pouze osoby, které jsou schopny nést důsledky své trestní odpovědnosti. Znakem trestného činu, který charakterizuje subjekt trestného činu a který souvisí s duševní schopností pachatele, je věk. Pachatelem trestného činu může být pouze osoba, která je sociálně i biologicky dostatečně vyspělá, aby byla schopna jednak rozpoznat nebezpečnost svého činu pro společnost, jednak ovládat své jednání.²⁴

²³ Šámal, Pavel, a kol. *Trestní zákon, komentář - díl I.*, 6. vydání. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 11.

²⁴ Šámal, Pavel, a kol. *Trestní zákon, komentář - díl I.*, 6. vydání. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 12 - 13.

4.3.2. Trestní odpovědnost mladistvých

4.3.2.1. Dolní věková hranice trestní odpovědnosti

Věk patří mezi formální znaky trestného činu, tj. ty, které jsou uvedeny v zákoně. Ustanovení § 11 TZ stanoví, že osoba, která v době spáchání činu nedovršila věk patnácti let, není trestně odpovědná. Z toho lze výkladem za pomoci ustanovení § 89 odst. 15 TZ vyvodit, že trestní odpovědnost mladistvých začíná dnem následujícím po dni patnáctých narozenin, a končí v den dovršení osmnáctého roku věku. Dopustí-li se tedy jedinec činu jinak trestného v den svých patnáctých narozenin, není trestně odpovědný. Spáchá-li trestný čin v den svých osmnáctých narozenin, je trestně odpovědný ještě jako mladistvý. Pro otázku, kdy je pachatele nutno považovat za mladistvého, je rozhodné, kdy byl trestný čin dokonán.

Po dosažení věkové hranice patnácti let v době spáchání trestného činu nenastupuje plná trestní odpovědnost jako v případě dospělého pachatele trestného činu, ale hovoříme o tzv. modifikované (relativní) trestní odpovědnosti, spočívající v odlišném pojetí základu této odpovědnosti a v právních následcích. Právě toto pojetí trestní odpovědnosti mladistvých je stěžejní myšlenkou zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

4.3.2.2. Rozumová a mravní vyspělost

ZSM ve svém § 5 odst. 1 stanoví, že mladistvý, který v době spáchání trestného činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat nebezpečnost svého činu pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.

„Rozebereme-li si jednotlivé znaky tohoto ustanovení, pak podle ZSM mladistvý není trestně odpovědný, jestliže v době spáchání činu

- nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby
- mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo
- ovládat své jednání.

Klíčovým pojmem je tedy pojem rozumová a mravní vyspělost. Tento pojem není v našem zákonodárství pojmem zcela novým. Již podle § 16 odst. uherského zákonného článku XXXVI/1908, o změně a doplnění trestního zákoníku a trestního řádu (trestní novela), který platil na území Slovenska a Podkarpatské Rusi, se přičetnost mladistvého posuzovala podle stupně jeho rozumového a mravního vývoje. Byl-li rozumově a mravně zaostalý, nemohl být odsouzen, ale trestní soud se postaral o vhodné opatření podobně jako u dítěte. Zákon pak v § 34 cit. trestní novely soudcům ukládal povinnost v každém případě tuto přičetnost zvlášť zkoumat, a proto byl věk mladistvý obdobím tzv. pochybné přičetnosti. Podobně formuloval myšlenku podmíněné nebo pochybné přičetnosti, závislé na stupni vývoje mladistvého, i zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, který v § 2 odst. 2 stanovil, že mladistvý není trestný, nemohl-li pro značnou zaostalost v době činu rozpoznat jeho bezprávnost nebo řídit své jednání podle správného rozpoznání.“²⁵

Rozumovou a mravní vyspělost tvoří dvě složky, které se vzájemně ovlivňují a vytvářejí do jisté míry celek. Složka **rozumového vývoje** vyjadřuje postupně individuální nabývání schopnosti pojmového myšlení, přičemž stupeň takového vývoje je určován dosaženou úrovní tohoto myšlení. Za **mravní vývoj** se

²⁵ ŠÁMAL, Pavel. K podmíněné či relativní trestní odpovědnosti mladistvého. *Právní rozhledy*, roč. 2004, č. 2, s. 50 - 51.

pak považuje proces, v němž si mladistvý postupně osvojuje normy chování a morálky, které platí ve společnosti, kde žije.

Tento pojem navazuje i na obecné vymezení přičetnosti, kterou se rozumí způsobilost být z hlediska duševních schopností pachatelem trestného činu. Stejně jako pojem rozumová a mravní vyspělost, tak také přičetnost má dvě složky, a to:

- o *schopnost rozpoznávací*, tj. takový stupeň intelektu, aby pachatel byl schopen chápat stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, a
- o *schopnost určovací*, tj. schopnost přizpůsobit svou vůli správnému rozpoznání pohnutek, vedoucích k takovým činům, jejichž stupeň nebezpečnosti pro společnost je mu znám.

U obou výše uvedených schopností může nastat situace, kdy má mladistvý jednu či druhou, popř. obě schopnosti snižené, mluvíme o nedostatku schopnosti rozpoznávací a schopnosti určovací.

Nedostatek schopnosti rozpoznávací spočívá v tom, že mladistvý není v důsledku své rozumové a mravní vyspělosti schopen rozpoznat, že nebezpečnost činu pro společnost je vyšší než malá.

Nedostatek schopnosti určovací je pak třeba spatřovat v tom, že mladistvý není způsobilý ovládat své jednání. Mladistvý si tedy v důsledku svého dosaženého stupně rozumové a mravní vyspělosti sice uvědomuje nebezpečnost svého činu pro společnost, ale není způsobilý v konkrétním případě své jednání ovládnout.²⁶

Soud tyto schopnosti posuzuje vždy s ohledem na povahu spáchaného trestného činu, nikoli obecně. Z hlediska trestní odpovědnosti pachatele je rozhodné, zda nedostatek schopnosti

²⁶ ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 46.

rozpoznávací nebo ovládací, popř. obou, vyvolaný nedostatečným stupněm rozumové a mravní vyspělosti, byl u něj dán v době činu.

„S ohledem na tyto dva typy zralosti či způsobilosti, a to rozumovou a mravní, je pak stanovena i rozumová a mravní vyspělost ve smyslu § 5 odst. 1. Na rozdíl od obecné přičetnosti, resp. nepřičetnosti, která je vázána na duševní poruchu jako projev chorobného stavu, je pojem relativní či podmíněné přičetnosti vázán na rozumovou a mravní vyspělost, která však není projevem choroby, ale pouze důsledkem toho, že dospívání dítěte je proces, který neprobíhá u každého dítěte stejně, resp. ve stejném časovém období, a byť lze stanovit obecnou hranici patnácti let, jako hranici trestní odpovědnosti, kdy je zásadně (zpravidla) dítě již natolik zralé, že obecně má potřebnou způsobilost rozumovou a mravní k trestní odpovědnosti, ale nelze vyloučit, že v důsledku vývojového opoždění, které není chorobné povahy, tomu bude u konkrétního dítěte jinak, a právě na tyto případy dopadne ustanovení § 5 odst. 1. Podle důvodové zprávy zákon zde tedy pouze vyžaduje, aby si mladistvý byl vzhledem ke stupni svého vývoje schopen uvědomit, že „dělá něco špatného“, co hrubě odporuje normám společnosti, ve které žije, nebo aby byl schopen odpovídajícím způsobem usměrnit svoje chování.“²⁷

Problematikou rozumové a mravní vyspělosti mladistvých se zabýval i Nejvyšší soud ČR, když ve svém rozhodnutí sp. zn. 8 Tdo 1069/2006 uvádí následující: „Podle § 5 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb. mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný. Citované ustanovení zavádí tzv. podmíněnou či relativní trestní odpovědnost či přičetnost vázanou na rozumovou a mravní vyspělost. Rozumová a mravní

²⁷ ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 45.

vyspělost má dvě složky, které se vzájemně ovlivňují a tvoří z hlediska vývoje mladistvého určitý celek. Obecně je složka rozumového vývoje charakterizována tak, že zahrnuje postupné individuální nabývání schopnosti pojmového myšlení, přičemž stupeň takového vývoje je určován dosaženou úrovní tohoto typu myšlení. Za mravní vývoj osobnosti mladistvého se považuje proces, v němž si osobnost mladistvého v průběhu individuálního rozvoje osvojuje normy chování, které platí v daném období rozvoje společnosti, a tyto přeměňuje na osobní a morální kvality. Jinými slovy, mladistvý je zásadně trestně odpovědný; pouze nedosáhl-li v době činu takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin odpovědný.“²⁸

K otázce posuzování stupně rozumové a mravní vyspělosti mladistvého Nejvyšší soud ČR v tomto rozhodnutí dále uvádí, že: „pojem rozumové a mravní vyspělosti je třeba vykládat jednak ve vzájemných souvislostech (nikoliv izolovaně), jednak ve vztahu k obvyklému vývoji mladistvých. Zákon nestanoví odlišné podmínky pro stanovení úrovně rozumové vyspělosti a vyspělosti mravní; v obou případech platí, že pouze v odůvodněných, konkrétními zjištěními podložených pochybnostech je na místě, aby tato otázka byla řešena ve spolupráci se znalcem z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, popř. psychologie. Závěr zpochybňující, že mladistvý je za čin trestně odpovědný z důvodu absence či nedostatečné mravní vyspělosti, by musel být podmíněn zjištěním, že tu jsou konkrétní skutečnosti nasvědčující tomu, že mravní vyspělost mladistvého je nižší, než jaká je běžná u osob ve věku mezi patnáctým a osmnáctým rokem věku, a to např. proto, že mladistvý byl od útlého věku vychováván v prostředí, jež se vyznačovalo tím, že páchaní trestné činnosti bylo běžnou

²⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 8 Tdo 1069/2006.

normou chování.“²⁹

V souvislosti s tímto vymezením pojmu rozumové a mravní vyspělosti mladistvého vyvstává otázka, zda trestní odpovědnost mladistvého ve smyslu ustanovení § 5 odst. 1 ZSM je samostatným důvodem vylučujícím trestní odpovědnost mladistvého, a to mimo úpravu přičetnosti, anebo zda jde naopak o zvláštní případ přičetnosti, tedy tzv. podmíněnou přičetnost.

Jiří Jelínek se ve své učebnici trestního práva přiklání k názoru, že jde o „samostatný obligatorní znak subjektu provinění, který stojí vedle přičetnosti a věku.“³⁰ Tento svůj názor opírá předně o vztah speciality zákona o soudnictví ve věcech mládeže k trestnímu zákonu. „Tento vztah je vyjádřen v ustanovení § 1 odst. 3 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Ustanovení říká, že pokud zákon o soudnictví ve věcech mládeže nestanoví jinak, užije se na toho, kdo v době spáchání trestného činu nepřekročil osmnáctý rok věku, obecných právních předpisů. V poznámkách pod čarou pak zákon odkazuje na ony zvláštní právní předpisy, kterými jsou trestní zákon, trestní řád, občanský soudní řád, zákon o rodině a zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Jestliže tedy zákon o soudnictví ve věcech mládeže stanoví jako zvláštní podmínku trestní odpovědnosti rozumovou a mravní vyspělost mladistvého v ustanovení o trestní odpovědnosti mladistvého (§ 5 odst. 1 cit. zák.), potom nelze vztah speciality chápat jinak než tak, že se tato podmínka uplatní jako další, zvláštní vedle obecných podmínek trestní odpovědnosti platných pro dospělého pachatele, tedy vedle věku a přičetnosti jako obecných znaků trestného činu.

²⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 8 Tdo 1069/2006.

³⁰ JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 3. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 198.

Podle § 12 tr. zák. není pro nepřičetnost trestně odpovědný, kdo pro duševní poruchu nemohl v době činu rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání. Obligatorním znakem nepřičetnosti je tedy duševní porucha. Bez duševní poruchy nemůžeme u postižené osoby hovořit o nepřičetnosti. Duševní porucha je atributem nepřičetnosti, který není dán alternativně s nějakým jiným znakem, není zaměnitelný s pojmem rozumové a mravní vyspělosti. Kromě toho rozumová a mravní vyspělost oproti duševní poruše nemůže nastat nenadále, jde o výsledek postupného vývoje jedince a postupnou socializací jedince.

Z uvedeného vyplývá, že rozumová a mravní vyspělost je samostatným znakem charakterizujícím pachatele trestného činu. V trestním řízení budeme primárně zjišťovat, zda pachatel je přičetný a starší patnácti let, teprve poté, zda je rozumově a mravně vyspělý. Nebude-li pachatel přičetný, nebudeme zjišťovat, zda je rozumově a mravně vyspělý. I pachatel rozumově a mravně vyspělý a starší patnácti let může být stížen duševní poruchou, která má vliv na jeho schopnost rozpoznat nebezpečnost činu pro společnost a ovládnout své jednání.“³¹

Pavel Šámal naopak uvádí, že se jedná o speciální důvod nepřičetnosti a nikoliv samostatný důvod vylučující trestní odpovědnost. Svě tvrzení zdůvodňuje tím, že „ z dikce § 5 odst. 1 ZSM a znaků zde uvedených se podává, že trestní odpovědnost mladistvého je vymezena kritérii, které jinak trestněprávní teorie i trestní zákon používají pro vymezení přičetnosti, byť pojem duševní poruchy nahrazuje pojmem rozumové a mravní vyspělosti. Vyplývá to nejen z uvedené formulace ustanovení § 5 odst. 1 ZSM, které je obdobou ustanovení § 12 TZ, ale i důvodové zprávy, která výslovně hovoří o podmíněné přičetnosti, a nakonec i z názorů

³¹ JELÍNEK, Jiří. K trestní odpovědnosti mladistvých. *Kriminalistika*, roč. 2005, č. 2, s. 128 - 129.

obsažených v nauce trestního práva, která vždy tento případ považovala za zvláštní důvod nepřičetnosti nebo zvláštní druh nepřičetnosti, byť samozřejmě souvisí i s významem věku pro trestní právo.“³²

Autoři komentáře k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže zastávají stejný názor, a dále k němu uvádí, že „v souladu s tímto pojetím zákon o soudnictví ve věcech mládeže neupravuje zvláštní důvod zastavení trestního stíhání nebo zprošťujícího rozsudku (§ 226 písm. d) TŘ) a použije se zde proto obecných ustanovení vztahujících se k přičetnosti (§ 172 odst. 1 písm. e), § 188 odst. 1 písm. c), § 226 písm. d) TŘ atd.).“³³

Po srovnání výše uvedených argumentů pro obě tvrzení, se přikláním k názoru, že trestní odpovědnost mladistvého vymezená v ust. § 5 odst. 1 ZSM je samostatným důvodem vylučujícím trestní odpovědnost. Domnívám se totiž, že pojmy duševní porucha a rozumová a mravní vyspělost jsou odlišné, a nelze je proto zaměňovat. Jak bylo již uvedeno výše, obecná přičetnost (resp. nepřičetnost) je vázána na duševní poruchu jako projev chorobného stavu. Kdežto pojem relativní trestní odpovědnosti je vázán na rozumovou a mravní vyspělost, která však není projevem choroby, ale pouze důsledkem toho, že dospívání dítěte je proces, který neprobíhá u všech dětí ve stejném časovém období. V důsledku toho, lze tedy připustit existenci situace zmíněné již výše, kdy mladistvý pachatel bude rozumově a mravně vyspělý, ale v důsledku své duševní poruchy, která má vliv na jeho schopnost rozpoznat nebezpečnost svého činu pro společnost a ovládnout své jednání, ve smyslu § 12 TZ nepřičetný.

³² ŠÁMAL, Pavel. K podmíněné či relativní trestní odpovědnosti mladistvého. *Právní rozhledy*, roč. 2004, č. 2, s. 49.

³³ ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 42.

Za správný považují i názor Jiřího Jelínka ohledně vztahu speciality zákona o soudnictví ve věcech mládeže k trestnímu zákonu, ze kterého vyvozuje, že rozumovou a mravní vyspělost je třeba chápat jako zvláštní podmínku trestní odpovědnosti mladistvého, stojící vedle věku a přičetnosti.

4.3.2.3. Provinění

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže rozlišuje protiprávní činy na provinění, trestné činy nebo činy jinak trestné. Jde o rozlišení, které podle důvodové zprávy navazuje na to, zda se takového činu, který je vymezen v trestním zákoně, dopustil mladistvý, dospělý nebo dítě mladší patnácti let. Dle ustanovení § 6 odst. 1 ZSM se trestný čin spáchaný mladistvým nazývá proviněním. Jde tedy v podstatě o označení trestného činu spáchaného mladistvým. Terminologicky zde zákonodárce navazuje na právní úpravu platnou za první republiky. V tehdejší právní úpravě byly proviněním nazývány všechny činy, které byly spáchány mladistvými a měly zároveň znak přestupku, přečinu nebo zločinu.

Pojem provinění by měl signalizovat, že se ze společenského hlediska nejedná o tak závažný prohřešek, jakým je trestný čin, a že osoba spáchala takový čin ve věku, kdy nebyl ještě zcela ukončen její sociální a psychický vývoj. Tímto je vyjádřen jeden ze základních účelů ZSM, a to umožnit mladistvému pachateli vrátit se do společnosti a zabránit tomu, aby v budoucnosti páchal další protiprávní činy.

Ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1 ZSM považujeme tedy provinění za jakousi formu delikvence mladistvých, odpovídající trestným činům dospělých. Proto pro jejich posuzování platí trestní zákon s výjimkami stanovenými zákonem o soudnictví ve věcech mládeže. Pojem trestného činu vymezuje TZ ve svém ustanovení § 3, podle kterého je trestným činem,

který se u mladistvých nazývá provinění, jen čin nebezpečný pro společnost, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně. Termínem znaky uvedené v tomto zákoně se rozumí zejména typové znaky, tj. znaky skutkové podstaty trestného činu, které však nevyčerpávají všechny znaky trestného činu, např. věk a přičetnost pachatele. Tyto znaky sice nejsou součástí skutkové podstaty trestného činu, ale jde o znaky trestného činu, a proto je nezbytnou náležitostí trestného činu rovněž to, že se ho dopustila osoba trestně odpovědná a že s jeho spácháním je spojena trestnost pachatele. Všechny tyto znaky musí být dány, jestliže má jít o trestný čin, u mladistvého provinění.³⁴

„Pojmovými znaky provinění tedy jsou:

a) znaky uvedené v trestním zákoně, popř. v jiném zákoně, který obsahuje skutkové podstaty trestných činů - provinění (tzv. formální znaky provinění), tj:

- o znaky skutkové podstaty trestného činu - provinění (objekt, objektivní stránka, subjekt, subjektivní stránka a protiprávnost)
- o stanovený věk (dovršení patnáctého roku věku pachatele - § 11 TZ a § 89 odst. ZSM), přičetnost (srov. § 15 TZ o nepřičetnosti) a nově též rozumová a mravní vyspělost mladistvého ve smyslu § 5 odst. 1 ZSM. Podle § 89 odst. 1 TZ se proviněním, pokud z jednotlivých ustanovení trestního zákona nevyplývá něco jiného, rozumí též příprava k provinění a to s přihlédnutím k § 7 odst. 1 TZ jen ve vztahu k provinění zvláště závažným (srov. § 41 odst. 2 TZ), pokus o provinění (§ 8 odst. 1 TZ) a organizátorství, návod a pomoc (účastenství na provinění - srov. § 10 odst. 1 TZ).

³⁴ ŠÁMAL, Pavel. K povaze provinění a účinné lítosti u mladistvého. *Právní rozhledy*, roč. 2004, č. 24, s. 888.

b) *Nebezpečnost činu pro společnost* (tzv. materiální znak provinění), která u mladistvých musí být vyšší než malá.“³⁵

O provinění mladistvého jde však ve smyslu ustanovení § 6 odst. 2 pouze tehdy, je-li jeho stupeň nebezpečnosti větší než malý. To znamená, že jednání, která v konkrétním případě nedosahují určité minimální výše nebezpečnosti pro společnost, u mladistvých označeným jako malý, nejsou vůbec proviněním, i když jinak mají znaky některé skutkové podstaty provinění popsané v trestním zákoně.

„Hodnocení konkrétního stupně nebezpečnosti činu pro společnost má podstatný význam nejen pro úvahu, zda vůbec jde o provinění, ale rozhodujícím způsobem zasahuje i do úvah o tom, zda jde o provinění závažnějšího nebo méně závažného charakteru (srov. č. 33/1962 Sb. rozh. tr.). V tomto směru si zachovávají platnost některá rozhodnutí publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, příp. uveřejněná i v jiných sbírkách, z nichž vyplývá, že všechny okolnosti důležité z hledisek vymezených pro stanovení konkrétního stupně nebezpečnosti činu pro společnost je nutno nejen zjišťovat a dokazovat, nýbrž je také objektivně (tj. bez podceňování nebo podceňování některé z nich) hodnotit. Přitom je třeba vždy uvést, zda a do jaké míry ta či ona okolnost zvyšuje nebo snižuje stupeň nebezpečnosti činu pro společnost (srov. č. II/1965 Sb. rozh. tr.). Při určování stupně nebezpečnosti trestného činu pro společnost (§ 3 odst. 4 TZ) nepřihlíží soud jen k okolnostem, které zakládají znaky provinění, kterým byl obžalovaný uznán vinným, nýbrž i k dalším okolnostem, které sice nejsou nutné k naplnění znaků trestného činu, které však charakterizují spáchaný skutek nebo jeho pachatele a mají vliv na jejich konkrétní společenskou nebezpečnost (srov. č. 13/1973 Sb. rozh. tr.).

³⁵ ŠÁMAL, Pavel, a kol. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Komentář. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 53.

Stupeň nebezpečnosti se bude u provinění mladistvého posuzovat stejně jako u dospělého vzhledem k významu chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobu provedení činu a jeho následkům, okolnostem, za kterých byl čin spáchán, osobě pachatele, míře jeho zavinění a jeho pohnutce. Stupeň nebezpečnosti provinění pro společnost má význam zejména pro určení druhu a výměry výchovného, ochranného nebo spíše výjimečně i trestního opatření, které je třeba za spáchané provinění mladistvému uložit.“³⁶

4.3.3. Trestná činnost dětí mladších patnácti let

Dítě mladší patnácti let není trestně odpovědné. I proti dítěti mladšímu patnácti let je však možné použít opatření vedoucí k jeho nápravě. Tato opatření však dětem mladším patnácti let nejsou ukládána v trestním řízení, nýbrž v řízení prováděném podle ustanovení občanského soudního řádu.

Toto nařízení může být soudem pro mládež zahájeno buď bez návrhu, anebo na základě návrhu státního zástupce. Podal-li návrh na zahájení řízení někdo jiný než státní zastupitelství, soud pro mládež řízení zastaví.

Také dětem mladším patnácti let se ukládají opatření. Dopustí-li se dítě mladší patnácti let činu jinak trestného, může mu být soudem pro mládež uložen dohled probačního úředníka, zařazení do výchovného programu ve středisku výchovné péče nebo ochranná výchova.³⁷

³⁶ ŠÁMAL, Pavel. K povaze provinění a účinné lítosti u mladistvého. *Právní rozhledy*, roč. 2004, č. 24, s. 889.

³⁷ RADVANOVÁ, Senta, CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Dětská kriminalita z hlediska soukromého práva a trestního práva. *Trestní právo*, roč. 1998, č. 5, s. 8 - 10.

4.4. Otázka snížení věkové hranice trestní odpovědnosti

V České republice se v posledním období ozývají návrhy na snížení hranice trestní odpovědnosti mladistvých. Jeho stoupenci argumentují hlavně tím, že se zvýšil počet trestných činů mladistvých a změnila se jejich struktura. Mladiství se dopouštějí více brutálnějších kriminálních činů, nevyjímaje vraždy a loupežné přepadení. Proto jediné řešení této situace vidí ve snížení hranice trestnosti.

Věková hranice patnácti let zůstává zachována i po přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Část odborné veřejnosti vychází s předpokladů, že hranice patnácti let je dostačující, pokud existuje speciální systém, který řeší činy jinak trestné páchané dětmi mladšími patnácti let a který reaguje na specifika této věkové skupiny a její delikvence. Jiná část odborné veřejnosti se naopak přiklání k názoru, že snížení věkové hranice trestní odpovědnosti je žádoucí vzhledem ke změně socioekonomickým podmínkám a vzhledem k druhu delikventní činnosti, kterou věková skupina od čtrnácti let páchá.

Odpůrci snížení věkové hranice používají nejčastěji tyto argumenty:

- o v převážné většině ostatních států je věková hranice trestní odpovědnosti stejná jako u nás nebo dokonce vyšší,
- o věznit čtrnáctileté děti je nepřijatelné.

„Věk trestní odpovědnosti obsahuje obsáhlá publikace Crime and Criminal Justice in Europe and North America 1986 - 1990. Z této studie jasně vyplývá, že věková hranice trestní odpovědnosti v Evropě je nižší než v ČR např. v Rakousku (14 let), ve Francii (13 let), v Německu (14 let), v Řecku (12 let), v Itálii (14 let) či v Holandsku (12 let). Studie se zabývala celkem 42 státy, z nichž pouze v 11 z nich je věková hranice trestní odpovědnosti 15 let a výše, např. v Belgii (18

let), v Portugalsku (16 let), ve Španělsku (16 let) nebo v Dánsku (15 let). V poslední době se ve většině postkomunistických zemí stejně jako v České republice diskutuje o možnosti snížení věku trestní odpovědnosti nezletilých. V pobaltských státech to bylo již provedeno (hranice byla snížena na 14 nebo 13 let), ale např. v Polsku, kde hranice trestní odpovědnosti je jedna z nejvyšších - 17 let, je proti změně značný odpor."³⁸

Účelem návrhu na snížení věkové hranice trestní odpovědnosti není, dle mého názoru, uvěznit čtrnáctileté delikventy, ale učinit je dříve trestně odpovědnými za jejich úmyslné protiprávní činy a zahájit tak dříve preventivní působení zaměřené na předcházení opakování trestné činnosti a zabránit nezletilcům v pokračování jejich kriminální kariéry.

Dalším argumentem pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti mohou být poznatky z dlouhodobých antropologických výzkumů, z nichž vyplývá, že mladá populace dnes dříve dospívá a urychluje se tak její psychický vývoj. Kriminologické výzkumy ukazují, že čím je delikvent mladší a spáchání jeho jednání závažnější, tím je v budoucnu větší nebezpečí následné recidivy.³⁹

Pro snížení hranice trestní odpovědnosti je i současný ministr spravedlnosti Jiří Pospíšil. Do návrhu nového trestního zákoníku zahrnul i snížení věkové hranice trestní odpovědnosti z dosavadních patnácti let na čtrnáct. Ministr tento krok odůvodňuje tím, že mladí lidé dnes dříve dospívají a věkovou hranici čtrnácti let má i většina sousedních států Evropy. V souvislosti se sníženou trestní odpovědností se

³⁸ MAREŠOVÁ, Alena. K diskuzi o snížení hranice trestní odpovědnosti v ČR a uplatňování alternativních trestů a opatření u delikventních dětí a mladistvých. *Trestní právo*, roč. 1997, č. 1, s. 13.

³⁹ FRYŠTÁK, Marek. Je snížení věkové hranice vzniku trestní odpovědnosti dostatečným řešením dětské kriminality? *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. 2006, č. 1, s. 11.

podle ministra sníží i hranice sexuálních deliktů a budou se muset změnit i některé další právní předpisy, jako např. zákon o občanských průkazech, cestovních dokladech a nabývání či pozbývání občanství a další.

Novela trestního zákoníku se nachází na webových stránkách Informačního serveru českého soudnictví, aby se k ní mohl kdokoliv vyjádřit a sdělit k zákonu připomínky. Ministr věří, že aktuální návrh trestního zákoníku bude schválen a začne platit od ledna 2009.

Osobně zastávám názor, že do budoucna by mohla být věková hranice trestní odpovědnosti snížena z patnácti let na čtrnáct. Vždy by však bylo nutné posuzovat vyspělost mladistvého pachatele ve smyslu ustanovení § 5 odst. 1 ZSM, tedy s přihlédnutím k jeho rozumové a mravní vyspělosti v době spáchání činu. Snížení věkové hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let by odpovídalo nejen právní úpravě některých vyspělých států, ale i historii českého zákonodárství v této oblasti.

4.5. Zánik trestnosti

4.5.1. Obecné důvody zániku trestnosti dle TZ

Při splnění určitých podmínek zanikají trestní důsledky, které by jinak u pachatele byly spojeny s tím, že spáchal trestný čin, resp. provinění. Důvody zániku trestnosti nastávají dodatečně, po spáchání trestného činu, který v čase, kdy k němu došlo, splňoval všechny pojmové náležitosti trestného činu, resp. provinění.

Základní příčinou zániku trestnosti je fakt, že se podstatně snížila nebo úplně zanikla nebezpečnost činu pro společnost a tím pádem i jeho trestnost. V důsledku těchto dodatečně nastalých skutečností ztrácí též trestní stíhání,

uložení a výkon trestu svůj smysl a opodstatnění, odpadli-li jejich hmotněprávní důvod.

„Tyto důvody je třeba odlišit od okolností vylučujících trestní odpovědnost, kde již v době svého vzniku a provedení skutek nevykazoval znaky trestného činu, především společenskou nebezpečnost. Odpovědnost je tu vyloučena v důsledku okolností, které existovaly již v době páchaní činu. Důvody zániku trestnosti je třeba též odlišit od důvodů zániku trestu již uloženého, které předpokládají existenci odsuzujícího rozsudku. Ke skutečnosti, že existují důvody zániku trestnosti, musí orgány činné v trestním řízení přihlídnout z úřední povinnosti.

Mezi důvody zániku trestnosti podle platného trestního zákona řadíme zánik nebezpečnosti činu pro společnost (§ 65 TZ), obecná účinná lítost (§ 66 TZ), zvláštní případy účinné lítosti (§ 147a, § 163, § 163b a § 214 TZ) a promlčení trestního stíhání (§ 67 a § 67a TZ). V ustanovení § 7 odst. 3 a v § 8 odst. 3 TZ jsou uvedeny zvláštní případy zániku trestnosti přípravy a pokusu, tzv. dobrovolné upuštění od dokonání ve stadiu přípravy nebo pokusu. Podle těchto ustanovení se analogicky posuzuje i zánik trestnosti účastníka dle § 10 odst. 1 písm. a), b) a c) TZ.

K důvodům zániku trestnosti se někdy řadí i milost prezidenta republiky ve formě abolice, zde jde ale spíše o trestněprocesní institut. Trestnost zaniká i smrtí pachatele, protože tím přestává existovat subjekt trestného činu.“⁴⁰

⁴⁰ KRATOCHVÍL, Vladimír, a kol. *Trestní právo hmotné, obecná část*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 387.

4.5.2. Speciální úprava zániku trestnosti v ZSM

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže rozeznává nad rámec trestního zákona dva způsoby zániku trestnosti. Obsahuje tedy právní úpravu, která je ve vztahu speciality k trestnímu zákonu.

4.5.2.1. Účinná lítost

Prvním z nich je speciální ustanovení § 7 ZSM o účinné lítosti. Podle tohoto ustanovení trestnost činu, na který trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, spáchaného mladistvým zaniká, jestliže mladistvý po spáchání činu

- a) dobrovolně odstranil nebo napravil způsobený následek, anebo se o to pokusil, zejména nahradil způsobenou škodu, učinil opatření potřebná k její náhradě nebo se jinak pokusil odčinit způsobené následky,
- b) svým chováním projevil účinnou snahu po nápravě a
- c) čin neměl trvale nepříznivých následků pro poškozeného nebo pro společnost.

Tyto tři podmínky musí být splněny kumulativně.

Jde o samostatný důvod zániku trestnosti činu spáchaného mladistvým, jehož podmínky jsou stanoveny nezávisle na podmínkách zániku trestnosti uvedených v obecném ustanovení o účinné lítosti v § 66 TZ, ale i na podmínkách stanovených pro zánik nebezpečnosti činu pro společnost podle § 65 TZ.⁴¹

Toto zvláštní ustanovení o účinné lítosti se vztahuje pouze na mladistvého, tj. na osobu, která v době spáchání

⁴¹ ŠÁMAL, Pavel. K povaze provinění a účinné lítosti u mladistvého. *Právní rozhledy*, roč. 2004, č. 24, s. 891.

trestného činu dovršila patnáctý a nepřekročila osmnáctý rok svého věku, neboť jde o klasické trestněprávní ustanovení, které nelze uplatnit v řízení ve věcech dětí mladších patnácti let, jež probíhá podle občanského soudního řádu.

Způsobeným následkem se zde rozumí jakýkoli následek, tedy nejen následek škodlivý ve smyslu § 66 TZ, kterým se rozumí skutečná změna na zákonem chráněném zájmu, ale i následek spočívající jen v pouhém ohrožení takového zájmu. Následek zde musí být dobrovolně, a to zpravidla aktivním přičiněním pachatele:

- o buď odstraněn nebo napraven, anebo
- o se mladistvý musí alespoň pokusit o jeho odstranění nebo napravení.

Právě tím, že ZSM umožnil použít zvláštní ustanovení o účinné lítosti i v případě pokusu, podstatně rozšířil možnosti mladistvého dosáhnout tímto způsobem zániku trestnosti.

Odstranění následku předpokládá, že porucha chráněného zájmu sice již vznikla nebo jeho ohrožení již nastalo, ale mladistvý odstranil způsobené změny na chráněném zájmu či odstranil takové ohrožení, a tím v podstatě obnovil stav, který byl před jeho činem.

Stejně tak i napravení následku zásadně vyžaduje aktivní činnost mladistvého. Není-li uvedení v předešlý stav alespoň v podstatných rysech možné, nepřichází použití zvláštního ustanovení o účinné lítosti v úvahu. K napravení následku postačí i peněžitá náhrada způsobené škody nebo učinění potřebných opatření k její náhradě, což jinak u obecného ustanovení o účinné lítosti podle § 66 TZ samo o sobě nestačí.

Odstranit nebo napravit je nutno zásadně všechny významnější újmy, které mají povahu následku, a proto by nestačilo odstranit nebo napravit jen některé z nich, byť by byly nejzávažnější. Podle ustanovení § 7 písm. a) ZSM je třeba skutečnost, zda byl způsobený následek odstraněn nebo

napraven, vždy posuzovat podle konkrétních okolností případu.⁴²

„Zákon o soudnictví ve věcech mládeže uvádí ve svém ustanovení § 7 písm. a) tři příklady způsobů odstranění nebo nápravy způsobeného následku:

- o náhradu způsobené škody,
- o učinění opatření potřebných k její náhradě, anebo
- o pokus jinak odčinit způsobené následky.

První dva se týkají provinění, jimiž byla způsobena škoda, kterou lze takto nahradit.“⁴³

Další podmínkou účinné lítosti ve smyslu § 7 písm. a) ZSM je jak v případě odstranění způsobeného následku, tak i v případě jeho napravení, dobrovolné jednání mladistvého. Pachatel jedná dobrovolně, jestliže podmínky účinné lítosti plní z vlastní vůle. Dobrovolnost vyjadřuje svobodné rozhodnutí pachatele, které svědčí o jeho pozitivním obratu ve vztahu k trestnému činu a k případným následkům. Na pohnutce nezáleží, může jí být i obava z odhalení provinění a z trestního stíhání nebo jiných souvisejících následků. Dobrovolnost jednání mladistvého totiž není vyloučena jen proto, že mladistvý jednal pod vlivem obavy z možného trestního stíhání.

Podle ustanovení § 7 písm. b) ZSM mladistvý po spáchání činu svým chování projevil účinnou snahu po nápravě zejména tím, že si uvědomil spáchání svého provinění a na základě toho změnil způsob svého života tak, aby se vyvaroval dalšího páchaní provinění. Proto jde jednak o postoj mladistvého k jeho provinění, kdy mladistvý zpravidla dozná svůj čin a projeví nad ním lítost, a dále o vlastní projevy mladistvého

⁴² ŠÁMAL, Pavel. K povaze provinění a účinné lítosti u mladistvého. *Právní rozhledy*, roč. 2004, č. 24, s. 892.

⁴³ ŠÁMAL, Pavel. K povaze provinění a účinné lítosti u mladistvého. *Právní rozhledy*, roč. 2004, č. 24, s. 892.

směřující k jeho nápravě, jakož i o nápravu škodlivých důsledků spáchaného provinění.⁴⁴

Jako poslední podmínku zániku trestnosti provinění z důvodu účinné lítosti, uvádí ZSM ve svém ustanovení § 7 písm. c), aby čin, jehož trestnost má zaniknout, neměl trvale nepříznivých následků pro poškozeného nebo pro společnost. Pokud by přetrvávaly trvale nepříznivé následky provinění, resp. by vzhledem k charakteru, rozsahu a závažnosti provinění nebylo možno takový trvale nepříznivý následek zcela odstranit, k zániku trestnosti by nemohlo dojít.

„Obecně se zánikem trestní odpovědnosti v důsledku účinné lítosti sleduje ochrana zvláště důležitých společenských zájmů před škodlivými následky, které lze i po dokonání provinění zamezit nebo napravit, přičemž ochraně těchto zájmů dává zákon přednost před zájmem na trestním stíhání mladistvého.“⁴⁵

K zániku trestnosti může dojít kdykoli po spáchání provinění až do pravomocného rozhodnutí o něm, a to jakmile bude dovršeno všech těchto zákonných předpokladů.

4.5.2.2. Promlčení trestního stíhání

Druhý ze způsobů zániku trestnosti, který je speciálně upraven v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže je promlčení trestního stíhání. Ve svém § 8 tento zákon stanoví, že trestnost činu zaniká uplynutím promlčecí doby, jež činí

- a) deset let, jde-li o provinění, na které trestní zákon stanoví výjimečný trest,

⁴⁴ Přiměřeně rozhodnutí č. 1/2001-T 14, uveřejněné v Souboru rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR 1.

⁴⁵ ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Trestní zákon. Komentář.*, 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 521.

- b) pět let, činí-li horní hranice trestní sazby odnětí svobody nejméně deset let,
- c) tři léta u ostatních provinění.

Lhůty promlčení jsou nastaveny s ohledem na výše trestů odnětí svobody stanovené v trestním zákoně za příslušné trestné činy. Jsou záměrně voleny tak, aby odpovídaly zhruba jedné polovině obecné promlčecí lhůty stanovené trestním zákonem.⁴⁶

Tento přístup odpovídá zásadě účelovosti trestu a nutnosti včasné reakce na spáchaný čin. Zejména u mladistvých pachatelů má včasná a adekvátní reakce nesmírný význam vzhledem k jejich budoucímu vývoji a působení ve společnosti.

Počátek, stavení a přerušování doby se řídí pravidly stanovenými trestním zákonem (§ 67 odst. 2, 3, 4). Vyloučeno je promlčení trestnosti provinění u trestných činů, které jsou taxativně vyjmenovány v ustanovení § 67a TZ.

⁴⁶ JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 3. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 334.

5. Sankce ukládané mladistvým

5.1. Systém sankcí ukládaných mladistvým

5.1.1. Charakteristika nového systému sankcí dle ZSM

Do konce roku 2003 byla právní úprava stíhání mladistvých obsažena v trestním zákoně, která byla pojata pouze jako výjimka z úpravy obecné a neumožňovala v plné míře diferencovat mezi trestní odpovědností mladistvých a dospělých pachatelů. I když ustanovení § 74 TZ ukládalo soudu povinnost přihlídnout při trestání mladistvého ke zvláštní péči, kterou společnost věnuje mládeži, a ustanovení § 76 TZ zdůrazňovalo výchovný účel trestání mladistvých, při úzké škále opatření vhodných pro mladistvé, v níž dominovaly tresty, nemohly být tyto obecné zásady zárukou dosažení stanovených cílů.

„Dne 1. ledna 2004 nabyl účinnosti zákon o soudnictví ve věcech mládeže, který představuje zásadní změnu i pro oblast trestněprávních následků protiprávní činnosti mladistvých, resp. dětí mladších patnácti let. Tato nová právní úprava vychází z poznatků, že zvláštnostem mladistvých nejlépe odpovídá sankční systém zahrnující širokou škálu opatření smíšené povahy, a zavádí proto zcela nový systém opatření, která obsahují jak prvky výchovné, tak léčebně-ochranné, jakož i prvky ochranné uskutečňované formou kontroly, dohledu a v nejkrajnějších případech i formou izolace. Takto koncipovaná opatření jsou zahrnuta do jednotného systému, který je odstupňovaný a vzájemně vnitřně provázaný. Pro nové trestní právo mládeže je tedy charakteristický monistický systém sankcí, v němž jsou vedle sebe řazena výchovná, ochranná a trestní opatření. Pro vztahy mezi těmito opatřeními v souladu se zásadou pomocné role trestní represe platí, že trestní opatření mohou být použita pouze tehdy, jestliže jiná opatření by zřejmě nevedla k dosažení účelu zákona.

ZSM má i při ukládání sankcí ve vztahu k trestnímu zákonu charakter zákona speciálního. Podle ustanovení § 74 TZ odpovědnost mladistvých a sankce jim ukládané upravuje zvláštní zákon, tedy ZSM. Pokud zvláštní zákon, tedy ZSM, nestanoví jinak, postupuje se podle tohoto zákona. Ustanovení § 1 odst. 3 ZSM pak stanoví, že pokud ZSM nestanoví jinak, užije se na toho, kdo v době spáchání trestného činu nepřekročil osmnáctý rok věku, obecných právních předpisů.“⁴⁷

„Právní úprava trestání podle trestního zákona je založena na dualismu trestních sankcí, jehož atributem je svébytná povaha obou druhů sankcí, tj. trestů a ochranných opatření. Naproti tomu zákon o soudnictví ve věcech mládeže vytváří ucelený systém hmotněprávní reakce na protiprávní činy mladistvých a dětí mladších patnácti let, jenž je založen na monismu trestněprávních sankcí. Jde o odstupňovaný a vnitřně provázaný systém opatření jako právních následků provinění a činů jinak trestných. Uvnitř tohoto systému hierarchie opatření jednoznačně upřednostňuje ukládání opatření výchovných, a teprve jako ultima ratio lze přistoupit k ukládání opatření trestních. Podle § 3 odst. 2 ZSM totiž platí, že trestní opatření lze použít pouze tehdy, jestliže zvláštní způsoby řízení a opatření, zejména obnovující narušené sociální vztahy a přispívající k přecházení protiprávním činů, by zřejmě nevedly k dosažení účelu tohoto zákona. Z tohoto ustanovení je také zřejmé, že systém hmotněprávní reakce formou ukládání jednotlivých druhů opatření je doprovázen širokými možnostmi odklonu od standardního procesu.“⁴⁸

⁴⁷ VANDUCHOVÁ, Marie. K ukládání sankcí podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. In *Problémy trestního postihu mladistvých*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, 2003. s. 21.

⁴⁸ JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 3. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 424 - 425.

5.1.2. Opatření a jeho ukládání

Právní následky provinění spáchaných mladistvými a činů jinak trestných spáchaných dětmi mladšími patnácti let označuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže společným termínem opatření.

Nový systém sankcí dle ZSM vyjadřuje celkové pojetí zákona, v němž je věnována prvořadá pozornost nikoli činu, kterého se mladistvý dopustil, ale osobnosti mladistvého a potřebě jeho resocializace. Tento zájem je zdůrazněn v ustanovení § 9 ZSM, který stanoví, že účelem opatření ukládaných mladistvým je zejména vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, dále pak jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páchaní provinění. Oproti vymezení účelu trestu v ustanovení § 23 TZ jde tedy v první řadě o účel výchovný.

Důraz na osobu mladistvého je patrný také z ustanovení § 3 odst. 3 ZSM, který stanoví, že opatření uložené dle tohoto zákona musí přihlížet k osobnosti toho, komu je ukládáno, včetně jeho věku a rozumové a mravní vyspělosti, zdravotnímu stavu, jakož i jeho osobním, rodinným a sociálním poměrům a musí být přiměřené povaze a stupni nebezpečnosti spáchaného činu. Hlavním významem uložení opatření je tedy možnost výchovy a nápravy mladistvého, jakož i jeho poměry, a teprve poté je povaha a stupeň nebezpečnosti spáchaného činu.

„Povinnost vycházet při ukládání opatření z důkladné znalosti osobnosti mladistvého klade na orgány činné v trestním řízení při dokazování zvýšené nároky. Podle ustanovení § 55 ZSM jsou orgány činné v trestním řízení povinny se zvláštní pečlivostí objasňovat a dokazovat příčiny provinění mladistvých a skutečnosti významné pro posouzení

jejich osobních, rodinných a jiných poměrů. S veškerou pečlivostí jsou povinny provádět všechna šetření potřebná pro poznání osobnosti a dosavadního způsobu života mladistvého, jakož i prostředků vhodných k jeho znovuzачlenění do společnosti a zamezení opakování provinění. V řízení je též nutné zjistit stupeň rozumového a mravního vývoje mladistvého, jeho povahu, poměry i prostředí, v němž žil a byl vychován, jeho chování před spácháním provinění a po něm a jiné okolnosti důležité pro volbu prostředků vhodných pro jeho nápravu, včetně posouzení toho, zda a v jakém rozsahu má být uloženo výchovné opatření, ochranné opatření nebo trestní opatření.“⁴⁹

Dle ustanovení § 10 odst. 1 ZSM lze tedy mladistvým uložit tři druhy opatření, a to:

- a) výchovná opatření,
- b) ochranná opatření a
- c) trestní opatření.

5.2. Výchovná opatření

Výchovná opatření tvoří spolu s ochrannými a trestními opatřeními soubor následků, tedy reakcí státu na provinění mladistvého. Výchovná opatření jsou v systému sankcí ukládaných mladistvým dle ZSM tím nejmírnějším způsobem potrestání. Specifickým účelem, vedle výše zmíněného obecného výchovného účelu, výchovných opatření je usměrnit způsob života mladistvého tak, aby bylo co nejspolehlivěji dosaženo pozitivního výchovného efektu.

Výchovná opatření mohou být uložena samostatně, při upuštění od trestního opatření. Dovoluje-li to jejich povaha,

⁴⁹ VANDUCHOVÁ, Marie. K ukládání sankcí podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. In *Problémy trestního postihu mladistvých*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, 2003. s. 23.

je možné ho uložit vedle jiného výchovného, trestního nebo ochranného opatření. Posléze ho lze aplikovat s tzv. zvláštními způsoby řízení. Výchovné opatření lze uložit na stejnou dobu se současně uloženou zkušební dobou podmíněného odložení výkonu trestního opatření odnětí svobody a opatření peněžitého. Jestliže je výchovné opatření uloženo samostatně, nebo vedle jiného trestního nebo ochranného opatření, lze je uložit nejdéle na dobu tří let.

Zvláštností každého výchovného opatření je, že jej může soud a v přípravném řízení státní zástupce ukládat se souhlasem osoby, o níž se řízení vede, již v průběhu řízení a to nejdéle do jeho pravomocného skončení. V tomto časovém rozmezí může zmíněná osoba svůj souhlas kdykoliv odvolat a tím výkon opatření končí.⁵⁰

Jestliže se ukáže, že úplné nebo včasné splnění výchovných opatření je pro mladistvého nemožné, nebo je nelze po něm spravedlivě požadovat, může být zrušeno nebo změněno.⁵¹

Podle § 15 odst. 2 ZSM výchovnými opatřeními jsou:

- o dohled probačního úředníka,
- o probační program,
- o výchovné povinnosti,
- o výchovná omezení,
- o napomenutí s výstrahou.

Všechna výchovná opatření jsou v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, stejně jako opatření ochranná a trestní,

⁵⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 4. 2004, sp. zn. 14 To 130/2004: „Soud pro mládež rozhodující v trestní věci mladistvého v hlavním líčení ve věci samé není při ukládání výchovných opatření podle § 15 odst. 1, odst. 2 písm. a), c), d) zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, např. výchovných povinností, výchovných omezení, povinen vyžadovat souhlas mladistvého podle § 15 odst. 3 tohoto zákona. Výjimkou je uložení probačního programu, kde povinnost vyžadovat souhlas vyplývá z ustanovení § 17 odst. 2 písm. c) citovaného zákona.

⁵¹ JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 3. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 427.

formulována jasně a jednoznačně, takže je nadbytečné zde jejich obsah plně reprodukovat a lze se omezit jen na jejich základní charakteristiku.

5.2.1. Dohled probačního úředníka

„Dohled probačního úředníka není na rozdíl od dohledu dle trestního zákona spojen s určitým trestním opatřením. Znamená to, že mladistvý může být jednak vystaven dohledu probačního úředníka již v průběhu řízení (dále-li k tomu souhlas) a jednak, že je dohledem možno zostřít jakoukoli sankci, pokud to dovoluje její povaha (§ 15 odst. 1 druhá věta ZSM). Nicméně ZSM neobsahuje žádnou specifickou možnost, jak postihnout mladistvého v případě jeho porušování povinností v rámci dohledu probačního úředníka, tudíž ukládání sankcí má smysl pouze vedle obecně prospěšných prací a vedle peněžitého opatření s podmíněným odkladem výkonu a samozřejmě v rámci podmíněného odsouzení, kde se porušení podmínek dohledu může odrazit v nařízení výkonu trestního opatření, resp. v přeměně obecně prospěšných prací na odnětí svobody.“⁵²

5.2.2. Probační program

Probační program představuje ze všech výchovných opatření největší zátěž pro mladistvého. Záleží v různých i déle trvajících typech zacházení, případně i ve změně bydliště. Proto zákon vyžaduje, aby byl mladistvý s obsahem probačního programu předem dobře seznámen a aby s jeho uložením vyslovil souhlas. Souhlas mladistvého naznačuje jeho kladnou motivaci a dává větší šanci, že celý program úspěšně absolvuje.

⁵² ŠČERBA, Filip. Sankcionování mladistvých. Kriminalistika 2005, č. 2, s. 135.

Toto výchovné opatření však nelze zaměňovat s individuální probačním programem, který vypracovává a realizuje probační úředník v rámci svého dohledu, který je jiným a odlišným výchovným opatřením.

Probační programy naproti tomu zpracovává pro Ministerstvo spravedlnosti komise odborníků. Ministerstvo programy schvaluje a vede jejich seznam.⁵³

Podmínky uložení probačního programu uvádí ZSM ve svém ustanovení § 17 odst. 2, když stanoví že soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce může uložit mladistvému povinnost podrobit se probačnímu programu jestliže

- a) je vhodný vzhledem k potřebám mladistvého a zájmům společnosti,
- b) je mu poskytnuta dostatečná možnost seznámit se s obsahem probačního programu a
- c) mladistvý souhlasí se svou účastí na něm.⁵⁴

5.2.3. Výchovné povinnosti

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže ohledně výchovných povinností obecně stanoví, že jejich výkon nesmí narušovat plnění stávajících studijních a pracovních povinností mladistvého v jeho běžném životě.

V ustanovení § 18 odst. 1 ZSM uvádí demonstrativní výčet výchovných povinností, které může soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce mladistvému uložit, a to aby:

- a) bydlel s rodiči nebo s jiným dospělým, který je odpovědný za jeho výchovu,

⁵³ Příloha č. 1

⁵⁴ JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 3. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 429.

- b) jednorázově nebo ve splátkách zaplatil přiměřenou peněžitou částku, kterou zároveň určí na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti poskytovanou podle zvláštního zákona,
- c) vykonal bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu,
- d) usiloval o vyrovnání s poškozeným,
- e) nahradil podle svých sil škodu způsobenou proviněním anebo jinak přispěl k odstranění následku provinění,
- f) podrobil se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle trestního zákona,
- g) podrobil se ve svém volném čase vhodnému programu sociálního výcviku, psychologickému poradenství, terapeutickému programu, vzdělávacímu, doškolovacímu, rekvalifikačnímu nebo jinému vhodnému programu k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, který není probačním programem.

„Výchovné povinnosti jsou zejména vhodnou doplňující sankcí k trestnímu opatření spojeným se stanovením zkušební doby, tj. k podmíněnému odnětí svobody, podmíněnému odnětí svobody s dohledem a k peněžitému opatření s podmíněným odkladem výkonu.

Úspěšné vykonání výchovné povinnosti spočívající v podrobení se terapeutickému, vzdělávacímu, rekvalifikačnímu či jinému programu je polehčující okolností.“⁵⁵

⁵⁵ JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 3. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 429 - 430.

5.2.4. Výchovná omezení

Výchovná omezení uvádí zákon o soudnictví ve věcech mládeže opět demonstrativně ve svém ustanovení § 19 odst. 1, kde stanoví, že soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce může mladistvému uložit výchovné omezení, kterým stanoví, aby zejména:

- a) nenavštěvoval určité akce, zařízení nebo jiné pro mladistvého nevhodné prostředí,
- b) nestýkal se s určitými osobami,
- c) nezdržoval se na určitém místě,
- d) nepřechoval předměty, které by mohly sloužit k páchání dalších provinění,
- e) neužíval návykové látky,
- f) neúčastnil se hazardních her, sázek a hraní na výherních hracích přístrojích,
- g) neměnil bez předchozího ohlášení probačnímu úředníkovi místo svého pobytu,
- h) neměnil bez předchozího oznámení probačnímu úředníkovi bezdůvodně svoje zaměstnání.

Výchovná omezení jsou stejně jako výchovné povinnosti vhodnou sankcí k doplnění trestních opatření spojených se zkušební dobou.

5.2.5. Napomenutí s výstrahou

Napomenutím s výstrahou soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce mladistvému v přítomnosti jeho zákonného zástupce důrazně vytkne protiprávnost jeho činu a upozorní ho na konkrétní důsledky, jež mu hrozí podle tohoto zákona v případě, že by v budoucnu páchal další trestnou činnost. Z výše uvedeného znění ustanovení § 20 odst. 1 ZSM vyplývá, že napomenutí s výstrahou je pravděpodobně tím

nejmírnějším výchovným opatřením, které může být mladistvému za jeho provinění uloženo.

Je-li to účelné a vhodné, může soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce při vyslovení napomenutí s výstrahou současně přenechat postižení mladistvého jeho zákonnému zástupci, škole, již je mladistvý žákem, nebo výchovnému zařízení, v němž žije. V takovém případě si soud pro mládež předem vyžádá stanovisko školy nebo výchovného zařízení. Zákonný zástupce, škola nebo výchovné zařízení jsou povinni o výsledku vyrozumět soud pro mládež nebo státního zástupce.⁵⁶

5.3. Ochranná opatření

Ochranná opatření tvoří spolu s výchovnými a trestními opatřeními soubor následků, tedy reakcí státu na provinění mladistvého. Specifickým účelem ochranných opatření je kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a chránit společnost před pácháním nových provinění mladistvými.⁵⁷

Ochrannými opatřeními podle ustanovení § 21 odst. 1 ZSM jsou:

- o ochranné léčení,
- o zabrání věci a
- o ochranná výchova.

Ochranná opatření lze uložit jakémukoli mladistvému. Jednotlivé druhy opatření je možno ukládat samostatně, vedle sebe i v kombinacích.

⁵⁶ ŠČERBA, Filip. Sankcionování mladistvých. *Kriminalistika 2005*, č. 2, s. 137.

⁵⁷ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Ochranná opatření pro mladistvé. *Právo a rodina*. roč. 2006, č. 8, s. 1.

5.3.1. Ochranné léčení

Na mladistvé se ohledně ukládání ochranného léčení použije obecná právní úprava podle trestního zákona. Podle ustanovení § 72 TZ soud ochranné léčení:

- a) musí uložit za situace, kdy pachatel činu jinak trestného není pro nepřičetnost trestně odpovědný a současně je jeho pobyt na svobodě nebezpečný,
- b) může uložit pachateli, který spáchal provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou a současně jeho pobyt na svobodě je nebezpečný, anebo pachateli, který se oddává zneužívání návykové látky a spáchal provinění pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím užíváním. Pokud je však zřejmé, že s ohledem na osobu pachatele nelze účelu léčení dosáhnout, pak soud ochranné léčení neuloží.

„Ve výroku rozhodnutí musí soud současně vyslovit, zda ochranné léčení ukládá ve formě ambulantní (pachatel je na svobodě a dochází na lékařské kontroly) nebo ve formě ústavní (pachatel je trvale umístěn do léčebny).

Ochranné léčení trvá, dokud to vyžaduje jeho účel. Trvání ochranného léčení může být ukončeno buďto na návrh pachatele nebo zdravotnického zařízení, nebo jestliže se během jeho výkonu zjistí, že jeho účelu nelze dosáhnout.

Podkladem pro rozhodnutí soudu o uložení ochranného léčení bude v každém případě znalecký posudek zjišťující stav mladistvého, který vypracovávají dva znalci z oboru zdravotnictví, odvětví soudní psychiatrie.“⁵⁸

⁵⁸ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Ochranná opatření pro mladistvé. *Právo a rodina*. roč. 2006, č. 8, s. 1 - 2.

5.3.2. Zabráni věci nebo jiné majetkové hodnoty

Stejně jako ochranné léčení i uložení zabráni věci se řídí ustanoveními trestního zákona, a to konkrétně ustanovením § 73 TZ. Podle tohoto ustanovení soud může zabráni věci uložit, pokud ohledně této věci nebyl uložen trest propadnutí věci a současně zabírá věc, která náleží pachateli, od jehož potrestání soud upustil, anebo pokud to vyžaduje bezpečnost osob nebo majetku, případně jiný obdobný obecný zájem.

Obvykle soud vysloví zabráni věci v případech, kdy bylo danou věcí spácháno provinění, věc byla ke spáchání provinění určena, mladistvý ji získal jako odměnu za svůj skutek či ji nabyl výměnou za takovou věc.

Vlastníkem zabraných věcí se dnem právní moci rozhodnutí soudu stává stát.

5.3.3. Ochranná výchova

Pouze toto ochranné opatření se ukládá podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Soud pro mládež může ochrannou výchovu uložit tehdy, pokud:

- a) o mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, ve které žije, nebo
- b) pokud jeho výchova byla zanedbána, anebo
- c) pokud prostředí, v němž žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy.

„Ve všech případech musí být splněna podmínka, že nepostačuje pro nápravu uložení ochranné výchovy podle zákona o rodině. Fakticky se tak ochranná výchova velmi blíží nepodmíněnému trestu odnětí svobody, neboť předpokládá odnětí mladistvého od jeho rodičů či vychovatelů a zařazení do kolektivního zařízení s přísnějším režimem.“

Ochranná výchova trvá tak dlouho, pokud to vyžaduje její účel, nejdéle ovšem trvá do osmnáctého roku věku mladistvého pachatele. Pokud by to vyžadoval jeho zájem, mohl by výjimečně soud pro mládež prodloužit ochrannou výchovu do dovršení devatenáctého roku jeho věku.“⁵⁹

Soud by měl zjistit míru zanedbání mladistvého i jeho příčiny spolu s vyhodnocením osob, s nimiž se mladistvý stýká. Důležitým zjištěním pro soud bude například skutečnost, že již dříve byla mladistvému uložena ústavní výchova podle § 45 zákona o rodině.

Ochrannou výchovu lze mladistvému uložit buďto samostatně nebo vedle trestního opatření. Z toho vyplývá, že další podmínkou pro její uložení je, že mladistvý je uznán vinným proviněním, neboť ochranná výchova se ukládá buď místo trestního opatření, anebo vedle něj, což vždy předpokládá vyslovení viny.

O propuštění z ochranné výchovy rozhoduje ve veřejném zasedání okresní soud pro mládež, v jehož obvodu se ochranná výchova vykonává, a to na návrh státního zástupce, příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, probačního úředníka, mladistvého nebo výchovného zařízení.

5.4. Trestní opatření

Základní zákonné předpoklady pro užití jednotlivých trestních opatření vůči mladistvým provinilcům jsou z větší části vymezeny v trestním zákoně. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže je koncipován jako zvláštní právní norma upravující odchylky od obecné právní úpravy.

⁵⁹ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Ochranná opatření pro mladistvé. *Právo a rodina*. roč. 2006, č. 8, s. 2 - 3.

„Trestní opatření obsahují na rozdíl od výchovných a ochranných opatření negativní hodnocení spáchaného provinění a jeho pachatele a působí mu určitou újmu. Újma však nikdy nesmí být cílem nebo smyslem trestního opatření.“⁶⁰ Z výše uvedeného vyplývá, že trestní opatření představují nejprísrnější druh právních následků provinění mladistvého.

Výčet druhů trestních opatření obsahuje ustanovení § 24 odst. 1 ZSM, které umožňuje uložit mladistvému tato trestní opatření:

- a) obecně prospěšné práce,
- b) peněžité opatření,
- c) peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu,
- d) propadnutí věci,
- e) zákaz činnosti,
- f) vyhoštění,
- g) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení),
- h) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem,
- i) odnětí svobody nepodmíněně.

„Tento výčet je taxativní, přičemž uložení některého z nich musí vzhledem k okolnostem případu a osobě mladistvého napomáhat k vytváření vhodných podmínek pro vývoj mladistvého a nesmí jím být ponížena lidská důstojnost. Základní účel trestněprávních opatření není v první řadě represivní, jak je tomu u dospělých pachatelů, ale hlavní důraz je kladen na sociální a duševní rozvoj mladistvých pachatelů a jejich ochranu před škodlivými vlivy.“⁶¹

⁶⁰ SOTOLÁŘ, Alexandr, VÁLKOVÁ, Helena. Trestní opatření v trestních věcech mladistvých (2. část). *Trestněprávní revue*, roč. 2005, č. 3, s. 62 - 74.

⁶¹ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Trestní opatření ukládaná mladistvým. *Právo a rodina*, roč. 2006, č. 6, s. 1.

Některá trestní opatření lze uložit samostatně a vždy, pro některá jsou stanoveny zvláštní podmínky a některá je možno uložit i souběžně. Trestní opatření lze také kombinovat s výchovnými a ochrannými opatřeními. Zákonné vymezení podmínek uplatnění trestních opatření umožňuje podle potřeby individualizovat jejich působení.

Trestní opatření ukládají výlučně soudy pro mládež, ty jsou při jejich ukládání povinny přihlížet k následujícím podmínkám a skutečnostem:

- a) zda pachatel úspěšně vykonal probační program nebo jiný vhodný program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého,
- b) zda pachatel poskytl zadostiučinění poškozenému, nahradil úplně nebo alespoň částečně způsobenou škodu, odčinil nebo alespoň zmírnil újmu, kterou mu způsobil, a přičinil se o obnovení právních a společenských vztahů, které narušil svým chováním,
- c) zda se pachatel po spáchání provinění choval tak, že lze důvodně předpokládat, že se v budoucnu již trestné činnosti nedopustí,
- d) zda pachatel spáchal provinění ve stavu zmenšené přičetnosti, který si přivodil vlivem návykové látky,
- e) ke stupni nebezpečnosti činu pro společnost,
- f) k možnosti nápravy a poměrům mladistvého,
- g) k výchovnému vlivu toho, který případně převzal záruku za nápravu mladistvého,
- h) k okolnostem přitěžujícím i polehčujícím,

i) k zvláštním podmínkám pro ukládání jednotlivých druhů trestních opatření.⁶²

5.4.1. Obecně prospěšné práce

Toto opatření lze mladistvému uložit jen tehdy, pokud horní hranice trestní sazby nepřevyšuje pět let, jestliže vzhledem k povaze spáchaného činu a možnosti nápravy mladistvého uložení jiného trestního opatření k dosažení účelu není třeba, a pokud by obecně prospěšné práce neohrožovaly zdraví, bezpečnost nebo mravní vývoj mladistvého.

Podstatou tohoto trestního opatření je určitá obecně prospěšná pracovní povinnost, kterou mladistvý musí splnit ve stanoveném rozsahu, osobně, ve svém volném čase a bezplatně. Může jít např. o úklid a údržbu veřejných budov a prostranství, komunikací apod. Současně je jeho povinností chovat se v občanském životě řádně.

Rozsah tohoto trestního opatření činí 50 až 200 hodin a o jeho konkrétní podobě rozhoduje obecní úřad v obvodu působnosti soudu. Obecně prospěšné práce je třeba vykonat nejpozději do jednoho roku ode dne jejich uložení. V průběhu výkonu na mladistvého dohlíží Probační a mediační služba, která současně informuje soud o tom, zda účel trestního opatření je plněn či nikoli. Jestliže mladistvý nevedl řádný život nebo zaviněně nevykonal ve stanovené době uložené trestní opatření, přemění soud trestní opatření obecně prospěšných prací nebo jeho zbytek v trestní opatření odnětí

⁶² KOVÁŘOVÁ, Daniela. Trestní opatření ukládaná mladistvým. *Právo a rodina*, roč. 2006, č. 6, s. 2.

svobody, přitom každé dvě i jen započaté hodiny nevykonaného trestního opatření se počítají za jeden den odnětí svobody.⁶³

Pokud naopak obviněný obecně prospěšné práce vykoná, pak se na něj hledí, jako by nebyl soudně trestán.

5.4.2. Peněžité opatření

Peněžité opatření může být mladistvému uloženo samostatně nebo vedle jiného druhu opatření za těchto podmínek:

- o mladistvý úmyslnou trestnou činností získal nebo se snažil získat majetkový prospěch, nebo
- o trestní zákon ve zvláštní části uložení peněžitého opatření dovoluje, nebo
- o peněžité opatření je ukládáno za provinění, u něhož horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje tři léta a vzhledem k povaze spáchaného činu a možnosti nápravy mladistvého není třeba současně uložit trestní opatření odnětí svobody.

Peněžité opatření lze uložit ve výměře od 1 000 do 500 000 Kč, je-li mladistvý výdělečně činný nebo jeho majetkové poměry takové opatření umožňují.⁶⁴

„Nově je systém majetkových sankcí doplněn o ukládání peněžitého trestu ve formě tzv. denních sazeb (pokut), jejichž podstatou je vyjádření povahy a závažnosti činu počtem denních sazeb, přičemž za každý den musí být uhrazena určitá peněžní částka stanovená na základě pečlivého hodnocení majetkových poměrů pachatele, když se při stanovení výše denní sazby přihlíží k majetkovým poměrům pachatele a vychází se především z čistého příjmu, který pachatel má nebo by mohl mít při

⁶³ JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 3. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 422.

⁶⁴ SOTOLÁŘ, Alexandr, VÁLKOVÁ, Helena. Trestní opatření v trestních věcech mladistvých (2. část). *Trestněprávní revue*, roč. 2005, č. 3, s. 65.

náležitým využití svých schopností průměrně za jeden den. Tyto částky mohou být stanoveny i odhadem soudu, zejména v případě, kdy pachatel v době ukládání trestu nepracuje, anebo kdy v důsledku jeho postoje k trestnímu řízení není možné jeho skutečný příjem náležitě zjistit." ⁶⁵

Denní sazba se může pohybovat v rozpětí 100 Kč až 1 000 Kč a může být stanovena na 5 až 500 dnů. Po celou stanovenou dobu by přitom měla zůstat stejně vysoká.

Ode dne zaplacení peněžitého opatření se na mladistvého hledí, jako by nebyl soudně trestán. Pokud by peněžité opatření nebylo mladistvým ve stanovené lhůtě vykonáno, stanoví soud náhradní trest odnětí svobody až na jeden rok.

5.4.3. Peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu

Peněžité opatření může soud uložit tehdy, jestliže

- o vzhledem k osobě mladistvého, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a okolnostem případu má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu, nebo
- o jestliže přijme záruku za nápravu mladistvého a s ohledem na výchovný vliv toho, kdo nabídku složil, má soud důvodně za to, že účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu.

„Pro podmíněný odklad výkonu peněžitého opatření jsou tedy charakteristické dvě skutečnosti:

- o odklad není definitivní, ale je jen podmíněný a vázaný až na splnění určitých okolností - uplynutí zkušební doby spolu s rozhodnutím o tom, že se mladistvý osvědčil,

⁶⁵ ŠÁMAL, Pavel. K úpravě trestních sankcí ve vládním návrhu rekodifikace trestního zákoníku. *Trestněprávní revue*, roč. 2005, č. 5, s. 119.

o rozhodnutí o odložení výkonu je obligatorně spojeno se stanovením zkušební doby až na tři léta, přičemž mladistvému může soud uložit výchovná opatření směřující k tomu, aby vedl řádný život.

Základní podmínkou je tedy vedení řádného života. Další takovou podmínkou může být splnění toho, co pro mladistvého vyplývá z uložených výchovných opatření.“⁶⁶

Počátek zkušební doby váže zákon na právní moc rozsudku, její délka musí být v tomto rozsudku stanovena. Po dobu trvání zkušební doby pak soud sleduje chování mladistvého a jeho řádný život. Pokud se mladistvý osvědčí, platí fikce zahlazení odsouzení. Předpokladem rozhodnutí o tom, že se mladistvý osvědčil je:

- o uplynutí zkušební doby,
- o vedení řádného života,
- o vyhovění uloženým podmínkám (vyplývajících zejména z uložených výchovných opatření).⁶⁷

Naopak pokud soud rozhodl, že se mladistvý neosvědčil, rozhodne o přeměně podmíněné formy tohoto trestního opatření na nepodmíněnou a mladistvý musí trestní opatření vykonat, tzn. peněžitý trest zaplatit.

5.4.4. Propadnutí věci

Trestní opatření propadnutí věci lze uložit ve stejných případech jako u dospělých pachatelů, a to tehdy:

- o pokud byla věc určena ke spáchání provinění,

⁶⁶ SOTOLÁŘ, Alexandr, VÁLKOVÁ, Helena. Trestní opatření v trestních věcech mladistvých (2. část). *Trestněprávní revue*, roč. 2005, č. 3, s. 66.

⁶⁷ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Trestní opatření ukládaná mladistvým. *Právo a rodina*, roč. 2006, č. 6, s. 3 - 4.

- o pokud jde o věc, kterou pachatel získal trestným činem nebo jako odměnu za něj, nebo
- o jí nabyt věc získanou, určenou či použitou ke spáchání provinění.

Vždy musí jít o věc, která náleží pachateli, vlastníkem propadlé věci se stává stát.

5.4.5. Zákaz činnosti

I u tohoto trestního opatření platí obecná právní úprava trestního zákona, zákon o soudnictví ve věcech mládeže stanoví pouze určité odchylky.

„Zákaz činnosti může soud uložit jen tehdy, pokud by nebyl na překážku přípravě mladistvého na jeho povolání. Horní hranice této sankce přitom nesmí přesahovat pět let a zakázat lze pouze takovou činnost, v jejíž souvislosti se mladistvý dopustil provinění. Zakázat přitom lze i více činností a délku zákazu je možno stanovit na maximálně pět let. Trest začíná běžet dnem právní moci odsuzujícího rozsudku a do doby jeho trvání se nezapočítává doba, po kterou byl mladistvý ve výkonu trestního opatření odnětí svobody. I vedle tohoto trestního opatření lze uložit vhodná výchovná opatření.“⁶⁸

5.4.6. Vyhoštění

Ukládání tohoto trestního opatření se řídí trestním zákonem a § 26 odst. 3 ZSM. Vyhoštění lze uložit jen ve výměře od jednoho roku do pěti let, přičemž soud musí přihlídnout také k rodinným a osobním poměrům mladistvého a musí dbát na

⁶⁸ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Trestní opatření ukládaná mladistvým. *Právo a rodina*, roč. 2006, č. 6, s. 3.

to, aby tímto trestním opatřením nebyl pachatel vydán nebezpečí zpustnutí. Vyhoštění může soud uložit pouze osobě, která není občanem České republiky a které nebyl přiznán statut uprchlíka.

5.4.7. Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem

Podmíněné odsouzení lze uložit jen v takovém případě, pokud trest nepřevyšuje dva roky, s dohledem pak tři roky. Toto omezení zaručuje, že jej bude soud používat pouze pro mírnější typy provinění. V průběhu zkušební doby soud za pomoci Probační a mediační služby dohlíží na život mladistvého. Soud posléze rozhodne, že se mladistvý osvědčil, pokud ve zkušební době vedl řádný život a současně vyhověl všem případným uloženým podmínkám a opatřením. Zkušební doba může činit jeden rok až tři roky.

Pokud soud rozhodne, že se mladistvý neosvědčil, pak i tehdy může ponechat podmínku v platnosti za současného prodloužení zkušební doby o další dva roky, maximálně však na pět let. Může však také rozhodnout, že trestní opatření bude vykonáno. Na mladistvého, kterému bylo uloženo trestní opatření odnětí svobody nepřevyšující jeden rok, se po jeho vykonání hledí, jako by nebyl soudně trestán.⁶⁹

Při uložení trestního opatření podmíněného odsouzení s dohledem je mladistvý během zkušební doby povinen spolupracovat s probačním úředníkem, dostavovat se k němu ve lhůtách určených Probační a mediační službou a informovat jí o svém pobytu, zaměstnání a dalších jí požadovaných skutečnostech.

⁶⁹ SOTOLÁŘ, Alexandr, VÁLKOVÁ, Helena. Trestní opatření v trestních věcech mladistvých (2. část). *Trestněprávní revue*, roč. 2005, č. 3, s. 69 - 71.

5.4.8. Odnětí svobody nepodmíněně

Trestní opatření odnětí svobody je v systému sankcí pro mladistvé až tím posledním prostředkem postihu. Odnětí svobody může soud uložit jen tehdy, jestliže by s ohledem na okolnosti případu, osobu mladistvého nebo předchozí použitá opatření, uložení jiného trestního opatření zjevně nepostačovalo k dosažení účelu zákona.

Trestní sazby odnětí svobody se řídí zvláštní částí trestního zákona a dle ustanovení § 31 odst. 1 ZSM se snižují na polovinu, přičemž horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok. Pouze pokud dle ustanovení § 31 odst. 3 ZSM mladistvý spáchal provinění, za které trestní zákon dovoluje uložení výjimečného trestu a stupeň nebezpečnosti takového provinění pro společnost je vzhledem k zvlášt zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášt těžkému a těžko napravitelnému následku mimořádně vysoký, může soud uložit mladistvému trest odnětí svobody na pět až deset let, má-li za to, že by odnětí svobody v rozmezí uvedeném v odstavci 1 § 31 ZSM k dosažení účelu trestního opatření nepostačovalo.⁷⁰

Trestní opatření mladistvého lze dle ustanovení § 32 odst. 2 ZSM snížit pod dolní hranici jenom za současného uložení ochranného léčení, má-li soud za to, že by vzhledem ke zdravotnímu stavu mladistvého bylo možno dosáhnout účelu trestního opatření i opatřením kratšího trvání. Soud pro mládež může snížit trestní opatření odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby podle § 40 odst. 3 TZ též tehdy, jestliže odsuzuje mladistvého, který významně přispěl k objasnění trestné činnosti spáchané ve prospěch zločinného spolčení nebo napomohl zabránit trestné činnosti, kterou ve

⁷⁰ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Trestní opatření ukládaná mladistvým. *Právo a rodina*, roč. 2006, č. 6, s. 3.

prospěch zločinného spolčení jiný připravoval nebo se o ni pokusil, jestliže vzhledem k možnostem jeho nápravy a povaze jím spáchané trestné činnosti se má za to, že účelu trestního opatření lze dosáhnout i trestním opatřením kratšího trvání.

Ustanovení § 32 odst. 3 ZSM umožňuje další mimořádné snížení odnětí svobody mladistvého bez jakéhokoli omezení v případech postihu za přípravu a pokus provinění.

Výkon trestního opatření odnětí svobody upravuje z. č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a vykonává se ve zvláštních věznicích pro mladistvé. Přeřadit mladistvého do věznice pro dospělé je možné po dovršení devatenáctého roku věku.⁷¹

Mladistvého, který vykonává trestní opatření nepodmíněného odnětí svobody, lze dle ustanovení § 78 odst. 2 ZSM podmíněně propustit, a to na návrh státního zástupce nebo ředitele věznice. Přitom, na rozdíl od dospělých odsouzených, není nutné, aby takové rozhodnutí soud učinil až poté, co mladistvý vykonal alespoň polovinu, resp. dvě třetiny odnětí svobody. Součástí rozhodnutí o podmíněném propuštění je i stanovení zkušební doby na jeden rok až pět let.⁷²

⁷¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 9. 2006, sp. zn. 8 Tz 123/2006: „Jestliže soud pro mládež ukládá mladistvému trestní opatření v podobě nepodmíněného odnětí svobody, musí podle § 76 zákona o soudnictví ve věcech mládeže a podle § 5 odst. 3 a § 8 odst. 2 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů, vždy rozhodnout o jeho zařazení do věznice pro mladistvé (§ 9 odst. 1 citovaného zákona). Výrok o zařazení mladistvého do věznice pro mladistvé je tedy obligatorní součástí výrokové části odsuzujícího rozsudku, jímž bylo uloženo trestní opatření nepodmíněné odnětí svobody ve smyslu § 122 odst. 1, věta čtvrtá, tr. ř.“

⁷² JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 3. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 435 - 436.

6. Srovnání s cizí právní úpravou

6.1. Právní úprava trestní odpovědnosti mladistvých na Slovensku

6.1.1. Novelizace slovenského trestního práva v roce 2005

V roce 2005 došlo na Slovensku k novele obecných trestněprávních kodexů, účinných od 1. ledna 2006, které nahradily z.č. 140/1961 Zb., trestní zákon a z.č. 141/1961 Zb., zákon o trestnom konaní súdnom (Trestný poriadok). Nově bylo upraveno i trestní právo mladistvých, které však na Slovensku ani po této výrazné novele nemá samostatný charakter. Specifikům trestního práva mladistvých je věnována hlava čtvrtá v novém trestním zákoně, a hlava sedmá v trestním řádu.

6.1.2. Věková hranice trestní odpovědnosti

Slovenské trestní právo dělí delikventní mládež do tří skupin, a to děti, mladistvé a osoby blízké věku mladistvých.

Do první skupiny řadíme osoby, které v době spáchání činu nedovršily čtrnácti let, a v případě trestného činu pohlavního zneužívání patnácti let. Tyto **děti** nejsou trestně odpovědné a v případě spáchání činu jinak trestného jim lze ukládat pouze výchovná opatření podle zákona o rodině. Podmínkou uložení výchovného opatření je skutečnost, že je to v zájmu dítěte. Tato opatření lze ukládat i dětem, které se žádného protiprávního činu nedopustily, na rozdíl od ochranné výchovy, která se ukládá pouze dítěti, které se dopustilo činu jinak trestného. U dětí ve věku od 12 do 14 let, které spáchaly čin

jinak trestný, za který by bylo možno uložit výjimečný trest, se ochranná výchova ukládá obligatorně.

Mladiství jsou podle ustanovení § 94 slovenského trestního zákona (dále jen STZ) osoby, které v době spáchání trestného činu dovršily čtrnácti let, ale nepřekročily osmnáct let. Novelou trestní zákona z roku 2005 došlo ke snížení dolní hranice trestní odpovědnosti u této skupiny, a to z patnácti na čtrnáct let. Zákonodárce tento svůj krok zdůvodnil enormním nárůstem kriminality mládeže na Slovensku v posledním desetiletí. Výjimkou je trestný čin pohlavního zneužívání, kde byla z důvodu zvýšené ochrany ponechána věková hranice patnácti let a zároveň byla vyloučena trestní odpovědnost pro tento trestný čin u osob mladších patnácti let. U čtrnáctiletých osob jde však pouze o odpovědnost relativní, tedy mladistvý musí dosáhnout takové úrovně rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat protiprávnost svého jednání a zároveň toto jednání ovládat. U mladistvých starších patnácti let jde již o odpovědnost absolutní, což znamená, že u těchto pachatelů soud nepřihlíží k stupni jejich rozumové a mravní vyspělosti.

Třetí skupinu, **osoby blízké věku mladistvých**, definuje STZ jako osoby, které dovršily osmnáctý rok a nepřekročily jedenadvacátý rok věku. Jak je patrné, STZ stanoví na rozdíl od českého trestního zákona pevně i horní věkovou hranici u těchto osob. U nás se za takovou osobu považuje ten, kdo příliš nepřekročil osmnáctý rok svého věku. Jedinou výhodou těchto pachatelů dle STZ je, že jejich věk blízký věku mladistvých je polehčující okolností.⁷³

„Další významnou změnou z hlediska základů trestní odpovědnosti mládeže, je skutečnost, že modifikace trestní odpovědnosti mladistvých, spočívající v odlišném stupni

⁷³ HULMÁKOVÁ,, Jana. Nad slovenským trestním právem mládeže. *Trestněprávní revue*, roč. 2007, č.4, s. 93.

nebezpečnosti činu pro společnost potřebném pro spáchání trestného činu, nadále zaniká. Nicméně jisté zvýhodnění v tomto směru je upraveno u přečinů, tj. u nedbalostních trestných činů a úmyslných trestných činů, kde horní hranice trestu odnětí svobody nepřevyšuje 5 let. Zde dle ustanovení § 95 odst. 2 STZ platí, že přečin, který spáchal mladistvý a jehož závažnost je malá, není trestným činem. U zločinů se však tento materiální korektiv neuplatňuje. Dopustí-li se tedy mladistvý jednání, které naplňuje všechny znaky definované v zákoně např. pro trestný čin loupeže, je třeba jeho jednání vždy posoudit jako trestný čin, i když je jeho závažnost vzhledem ke způsobu spáchání trestného činu, jeho následkům, okolnostem, za kterých byl spáchán, míře zavinění a pohnutce pachatele malá, či dokonce nižší než malá.“⁷⁴

Poslední modifikací podmínek trestní odpovědnosti mladistvých ve slovenské trestním právu jsou zkrácené lhůty pro promlčení trestního stíhání u trestných činů spáchaných mladistvými.

6.2. Právní úprava trestní odpovědnosti mladistvých v Rakousku

„Rakouské trestní právo mladistvých vytváří, narozdíl od českého trestního práva, specializované trestní soudy pro mladistvé. Pro rakouské trestní právo je příznačná samostatnost právní úpravy trestního práva mladistvých. Počátky samostatné justice nad mladistvými je možné spatřovat již v roce 1899. Soud disponoval jak pravomocí civilněprávní, vykonávanou nad mládeží ohroženou, narušenou či jinak zanedbanou, tak pravomocí trestněprávní, vykonávanou již ve

⁷⁴ HULMÁKOVÁ,, Jana. Nad slovenským trestním právem mládeže. *Trestněprávní revue*, roč. 2007, č.4, s. 94.

věcech delikventních mladistvých. Soudy mladistvých byly zřizovány téměř ve stejné době i ve Velké Británii, Spojených státech amerických, Austrálii (přelom 19. a 20. století), dále pak ve Francii a Belgii 1912, Španělsku 1918, Holandsku 1921, Německu 1922, Rakousku 1923 a nakonec v roce 1931 i v Československu." "

Výkon soudní pravomoci v trestních věcech mladistvých zajišťují specializované soudy nebo specializované soudní oddělení příslušných okresních soudů. Ve Vídni byl dokonce založen samostatný Soudní dvůr pro mladistvé, do jehož kompetence náleží výkon soudně preventivní ochrany a péče o nezletilé (osoby mladší 14 let), u nichž existuje obava, že je ohrožen jejich vývoj. Funguje též jako druhá instance zemského soudu pro občanskoprávní věci ve Vídni a dále zajišťuje úkoly, které vyplývají z výkonu trestu ve věznici pro mladistvé, která je umístěna přímo v budově Soudního dvora. Další samostatné soudy pro mladistvé sídlí ve Štýrském Hradci a Linci.

Pro úpravu rakouského trestního práva mladistvých je tedy, jak již bylo zmíněno výše, typická samostatnost. Komplexní úpravu obsahuje Zákon o soudnictví nad mládeží (dále jen JGG) z roku 1989. Za mladistvého, a tedy trestně odpovědného, tento zákon považuje osobu mezi čtrnáctým a devatenáctým rokem věku. Tato odpovědnost, je stejně jako v České republice, konstruována jako relativní. Ustanovení § 4 odst. 2 bod 1 JGG stanoví, že mladistvý, který se dopustil jednání ohroženého trestem, nemůže být potrestán, jestliže z určitých důvodů není ještě dostatečně zralý, aby rozpoznal protiprávnost svého činu, nebo aby podle tohoto rozpoznání řídil svoje jednání.

⁷⁵ ZEZULOVÁ, Jana. Systém trestní justice nad mladistvými v Rakousku. *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. 1999, č. 3, s. 260.

Trestní odpovědnost mladistvých je dále omezena mírou závažnosti spáchaného činu, neboť dle ustanovení § 4 odst. 2 bod 2 JGG není mladistvý trestně odpovědný, pokud spáchal před dovršením šestnáctého roku méně závažný trestný čin (přečin, za který hrozí dospělému pachateli trest odnětí svobody do 3 let), nejde o těžké zavinění a není nutné vzhledem k zvláštním důvodům použít trestního práva mladistvých.⁷⁶

JGG vychází ze zásady, že trestní právo má mladistvého pachatele od páchání trestných činů odradit. Proto dávají soudy přednost tzv. mimosoudnímu narovnání činu před uložením trestu. To spočívá v „usmíření“ mladistvého pachatele a poškozeného. V tomto procesu může být stranám nápomocen tzv. mediátor, speciálně vyškolený sociální pracovník, který vede strany při vzájemném dialogu. Narovnání je přípustné pouze pokud mladistvý svého činu lituje a je ochoten nahradit způsobenou škodu. Soudce musí před zahájením každého řízení proti mladistvému zkoumat možnost provedení tohoto narovnání.

Jak vyplývá z výše uvedeného, pro rakouské trestní právo mladistvých je typické uplatňování různých odklonů, alternativních sankcí a zapojení sociálních služeb při jejich realizaci.

6.3. Právní úprava trestní odpovědnosti mladistvých v USA

6.3.1. Historický vývoj trestního soudnictví nad mládeží

Počátky trestního soudnictví nad mládeží ve Spojených státech amerických spadají již do konce 19. století. Až do doby osvícenství byly z trestní odpovědnosti vyňaty pouze děti do sedmi let věku. Starší děti nepožívaly žádných výhod a

⁷⁶ Rakouský zákon o soudnictví nad mládeží - Jugendgerichtge - setz s účinností od 1. 1. 1989, § 4 odst. 2 bod 1 a 2.

pokud byly soudem shledány vinné, bylo možno jim uložit i trest smrti. Až pod vlivem renesančních pedagogů se začal činit rozdíl mezi dětmi a dospělými, a to zejména ve stupni jejich rozumové a mravní vyspělosti. Obecně byl přijat názor, že míra trestní odpovědnosti by neměla být stejná u nezletilých a zletilých, i když se dopustili stejného činu. V souvislosti s tímto názorem se změnilo i zacházení s nezletilými pachateli a započalo se s budováním speciálního soudnictví nad mládeží. První trestní soud pro mládež byl založen v roce 1899 v Illinois.

Výrazný vliv na formování trestní politiky mladistvých tehdejší doby měla teorie „*parens patrie*“, která se stala základní filozofií amerického soudnictví nad mládeží. Podstata této teorie spočívá v tom, že stát je povinen zajistit řádnou péči a výchovu nezletilému, jestliže vlastní rodiče v tomto selhávají. Hlavním úkolem soudu bylo stanovit objektivní potřeby dítěte a najít cestu, jak je nejlépe uspokojit.⁷⁷

V první polovině 20. století se trestní soudnictví nad mládeží rychle rozšířilo po celém území USA a současně s tím nastal dynamický rozvoj souboru aktivit obvykle nazývaných probační službou. Pod jurisdikci těchto soudů spadala veškerá trestná činnost dětí a mladistvých do osmnácti let věku.

Trestní politika v USA se soustřeďovala především na osobnost pachatele a jeho resocializaci a méně již na trestnou činnost jím spáchanou a jeho potrestání. To ovlivnilo i trestní proces s mladistvými, kdy soudce měl neomezenou možnost výběru ukládaných opatření, která umožňovala individuální přístup k mladistvému pachateli, ale často docházelo k podceňování důkazního řízení a nedůsledná obhajoba poté vedla k vydání nespravedlivého rozhodnutí. Bylo pak věci Nejvyššího soudu USA, aby alespoň ty nejnápadnější případy napravoval.

⁷⁷ CHROMÝ, Jakub. Specifika trestní odpovědnosti mladistvých v zahraničí. *Právo a rodina*, roč. 2005, č. 1, s. 13.

K radikální změně trestního soudnictví v USA došlo v 80. letech tohoto století, jejíž potřeba byla vyvolána prudkým nárůstem kriminality, zejména pak delikvence mládeže, vyznačující se hrozivým nárůstem násilných trestných činů, ze značné části páchaných se střelnou zbraní. Za hlavní příčinu bylo označováno příliš benevolentní zákonodárství. Proto jednotlivé státy začaly zpřísnovat své zákony na úseku trestního soudnictví nad mládeží. Mimo jiné došlo k zpřísnění kompetence jurisdikce nad určitými kategoriemi nezletilých pachatelů ze soudů mládeže na obecné soudy pro dospělé. V souvislosti s tím byly zaváděny před tím v podstatě neznámé pevné trestní sazby. Vedle závažnosti činu bylo více přihlíženo i k dřívější trestnosti pachatele, neboť i recidiva bývá kritériem pro určení, zde se věci bude zabývat soud mládeže nebo obecný soud.⁷⁸

6.3.2. Současná právní úprava trestní odpovědnosti mladistvých v USA

Ve většině států USA v současné době podléhají pravomoci soudu mládeže pachatelé, kteří dosud nedosáhli osmnácti let věku, v některých státech je dokonce věk snižen na šestnáct, popř. sedmáct let. V některých státech bývá stanovena i dolní hranice, a to v rozmezí šesti až dvanácti let. Z toho platí ovšem řada výjimek, např. týkající se možnosti zvýšení horní hranice u určitých trestných činů, zejména těch, které jsou podmíněny věkem, čili tzv. statusových trestných činů. V řadě států se tato jurisdikce nevztahuje na ty nezletilce, kteří dosáhli své zletilosti uzavřením sňatku, popř. jinými nestandardními způsoby.

⁷⁸ CHROMÝ, Jakub. Specifika trestní odpovědnosti mladistvých v zahraničí. *Právo a rodina*, roč. 2005, č. 1, s. 14.

U nezletilých pachatelů je stanovena široká škála netrestních preventivních aktivit sociální povahy. Vyplývá z toho, že samotný věk mladistvého, který se dopustil trestného činu, nezaručuje mírnější zacházení před soudem pro mládež. Tyto výhody však zanikají, jestliže je věc předána k projednání obecnému trestnímu soudu.⁷⁹

Americká trestní politika tedy odděluje soudnictví nad mládeží a soudnictví nad dospělými. Obě soustavy však sdílejí některé hlavní zásady. Mezi ně patří princip, že hlavním cílem výkonu soudnictví musí být ochrana společnosti, že pachatelé zásadně nesou odpovědnost za své činy a že ústavní práva obviněných musejí být respektována. Rozhodnutí soudu má vycházet z hodnocení skutkového stavu i osoby obviněného.

„Přes tyto společné rysy trestní soudnictví nad mládeží ještě stále vychází z předpokladu, že vždy existuje naděje na nápravu delikventa, že jeho osobnost je možno ještě utvářet a resocializace je tedy reálně dosažitelným cílem. U obecných trestních soudů, naproti tomu, musí být trest především přiměřený závažnosti zločinu a mít preventivní účinek. Resocializace pachatele zde tedy není prvořadým cílem.“⁸⁰

⁷⁹ OSMANČÍK, Otakar. Trestní soudnictví nad mládeží v USA a naše rekodifikace. *Právní praxe*, roč. 1998, č. 3, s. 131 - 132.

⁸⁰ OSMANČÍK, Otakar. Trestní soudnictví nad mládeží v USA a naše rekodifikace. *Právní praxe*, roč. 1998, č. 3, s. 134.

7. Závěr

Ze zveřejněných statistik kriminality mládeže v České republice, které zpracovává Policie ČR vyplývá, že kriminalita mládeže má v posledním desetiletí stoupající tendenci. Mladiství se nejčastěji dopouštějí majetkových provinění, která jsou nezfídka doprovázena hrubou brutalitou, o čemž svědčí například vražda důchodkyně v Olešnici na Rychnovsku v roce 2004, která byla ubodána k smrti nůžkami skupinou mladistvých kvůli dvou tisícikorunám.

V Čechách dlouho neexistovala jednotná kodifikace trestního práva mladistvých. K té došlo poprvé až v roce 1931 Zákonem o trestním soudnictví nad mládeží. Dle tohoto zákona byly trestné činy spáchané mladistvými posuzovány mírněji a odchylně od trestných činů dospělých. Hlavní myšlenkou zákona bylo mladistvé pachatele vychovávat a ne trestat. Tento zákon byl však postupem času zrušen a trestněprávní ustanovení upravující problematiku mladistvých byla včleněna zpět do obecných trestněprávních předpisů.

K návratu ke speciální úpravě trestního soudnictví nad mládeží došlo v roce 2003 Zákonem o soudnictví ve věcech mládeže. Tento zákon obsahuje právní úpravu jak hmotněprávní, tak i úpravu řízení o protiprávních činech mládeže.

Pokládám za správné, že trestní řízení nad mládeží zákonodárce komplexně upravil samostatným zákonem. Děti mladší patnácti let a mladiství jsou ve věku, kdy se rozhoduje o jejich případné kriminální budoucnosti. Správnou výchovou a správně zvolenými opatřeními lze jejich budoucí jednání výrazně ovlivnit. Nová právní úprava vytváří dle mého názoru dobré podmínky pro široké výchovné působení na mladého člověka, který se ocitl mimo zákon.

Před přijetím tohoto zákona se objevovaly názory, že by tímto zákonem mělo také dojít ke snížení věkové hranice trestní odpovědnosti. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

sice tuto hranici nesnížil, ale zavedl institut tzv. relativní trestní odpovědnosti, když ve svém ustanovení § 5 odst. 1 stanovil, že mladistvý který nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat nebezpečnost svého činu pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento trestný čin odpovědný. Toto ustanovení znamená zásadní průlom do až doposud uplatňované absolutní trestní odpovědnosti mladistvých.

Osobně se domnívám, že do budoucna by mohla být věková hranice trestní odpovědnosti snížena z patnácti let na čtrnáct. Vždy by však bylo nutné posuzovat vyspělost mladistvého pachatele s přihlédnutím k jeho rozumové a mravní vyspělosti v době spáchání činu. V souvislosti s tím by mělo dojít i ke snížení věkové hranice u tzv. sexuálních deliktů. Hlavním argumentem pro snížení trestní odpovědnosti je dle mého názoru hlavně rychlejší biologické a sociální dospívání současné mládeže. Snížení věkové hranice trestní odpovědnosti zahrnuje i vládní návrh nového trestního zákoníku, který odeslalo ministerstvo spravedlnosti do vlády počátkem října 2007.

Za přínos Zákona o soudnictví ve věcech mládeže považují také zavedení monistického systému sankcí, v němž jsou vedle sebe řazena výchovná, ochranná a trestní opatření, která vytváří jednotný systém, který je odstupňovaný a vnitřně vzájemně provázaný.

Domnívám se, že na pachatele protiprávních činů, kteří se těchto jednání dopouštějí v mladém věku, je třeba použít zejména opatření směřující k jejich nápravě a převýchově a že opatření, jejichž účelem je potrestání mladistvého, nejsou na místě. V tomto se ztotožňuji se záměry zákonodárce uvedenými v důvodové zprávě k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže, kteří tvrdí, že v souladu se zásadou pomocné role trestní represe platí, že trestní opatření mohou být použita

pouze tehdy, jestliže jiná opatření by zřejmě nevedla k dosažení účelu tohoto zákona.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže je dle mého názoru v zásadě zdařilý legislativní počín, srovnatelný s právní kulturou vyspělých zemí. Tento zákon dává soudům dlouho postrádanou možnost nejrůznějších způsobů reakcí na protiprávní činnost mládeže. Tím je soudcům dána příležitost specifikovat tuto reakci s ohledem na jedinečnou osobnost každého mladého delikventa.

Zákon má však i své nedostatky, na které upozorňují někteří autoři, a to hlavně v oblasti sankcionování mladistvých, jako např. zrušení § 81 TZ o způsobu výkonu trestu odnětí svobody mladistvých, aniž by byl obsah tohoto zrušeného ustanovení vyjádřen v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Za zjevný nedostatek lze považovat chybějící úpravu právní problematiky trestání mladých dospělých, tj. osob ve věku osmnácti až jedenadvaceti let. Jedná se o věkové období, ve kterém nelze jedince spolehlivě přiřadit ani ke kategorií dospělých, ani ke kategorií mládeže. Nemusí u nich být ani zdaleka spolehlivě ukončen sociální vývoj, ač vývoj biologický mnohdy ukončen je. Proto v některých evropských zemích podřazují tuto věkovou skupinu ještě pod právní úpravu určenou pro mládež.⁸¹ Další nedostatky tohoto zákona lze spatřovat ve „zmateném použití pojmu „probační program“ v jiném významu, než v jakém se objevuje v trestním zákoně, nedořešená úprava podmínek pro aplikaci institutu napomenutí s výstrahou, aj.“⁸² Bylo by jistě vhodné uvažovat o změnách či doplnění stávající právní úpravy, které by vedly k odstranění těchto nedostatků.

⁸¹ MUŽÍKOVÁ, Alena. *K odpovědnosti mládeže za protiprávní činy*. In *Problémy trestního postihu mladistvých*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, 2003. s. 19 - 20.

⁸² ŠČERBA, Filip. Sankcionování mladistvých. *Kriminalistika 2005*, č. 2, s. 143.

Čtyři roky praxe ukázaly, že v mnoha případech má zákon o soudnictví ve věcech mládeže své místo a pokud je protiprávní jednání mladého člověka výjimečné a ojedinělé, řízení podle něj výrazně přispěje k tomu, aby také bylo posledním takovým jednáním. Lze si jen přát, aby pachatelů, na které dopadá tento zákon bylo do budoucna co nejméně.

Frameny:

Monografie:

BRAHAM, Victor, KUTASH, Susan. *Encyclopedia of criminology*. New York: PL, 1948. 214. s.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava, a kol. *Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2002. 149 s.

FITZGERALD, Marian, a kol. *Přehled znalostí o násilí mezi mládeží: trendy, strategie a reakce v členských státech EU*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006. 126 s. ISBN 80-7338-04-8.

GÜNTER, Kaiser. *Kriminologie. Úvod do základů. Překlad 9. vydání s přihlédnutím k 8. vydání*. Praha: C. H. Beck, 1994. 268 s. ISBN: 80-7179-002-8.

INCIARDI, James A. *Trestní spravedlnost*. Praha: Victoria publishing, 1994. 735 s.

JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 3. vydání. Praha: Linde, 2008, 831 s. ISBN 978-80-7201-696-9.

JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou*. 24. vydání. Praha: Linde, 2006, 1021 s. ISBN:80-7201-530-3.

JELÍNEK, Jiří, MELICHAROVÁ, Dita. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, s poznámkami a judikaturou*. Praha: Linde, 2004, 136 s. ISBN:80-7201-493-5.

KRATOCHVÍL, Vladimír, a kol. *Trestní právo hmotné, obecná část*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 571 s. ISBN 80-210-2985-4.

KUCHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena, a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s. ISBN: 80-7179-813-4.

- MAREŠOVÁ, Alena, a kol. *Sociálně patologické jevy u mládeže a návrh opatření k omezení jejich vzniku*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997. 154 s. ISBN 80-86008-34-7.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Mládež a delikvence*. 2. vydání. Praha: Portál, 2003. 340 s. ISBN 80-7178771X.
- MENDEL, Richard A. *Méně slov a více pomoci: účinné a neúčinné metody při snižování kriminality mládeže*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002. 141 s. ISBN 80-733800-21.
- NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef, a kol. *Kriminologie*, 2. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2004. 451 s. ISBN: 80-7357-026-2.
- SUCHÝ, Oldřich, ŠVANCAR, Zdeněk. *Mládež a kriminalita*. Praha: Melantrich, 1972. 272 s. ISBN 32-028-72.
- SYNDER, Howard N., SICKMUND, Melissa. *Juvenile Offenders and Victims*. Pittsburgh: A National Report, National Center for Juvenile Justice, 188 s.
- ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Trestní zákon. Komentář.*, 5. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, 1032 s.
- ŠÁMAL, Pavel, a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2004. 1043 s. ISBN 80-7179-829-0.
- ŠTĚCHOVÁ, Markéta, a kol. *Prevence kriminality v teorii a praxi*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996. 202 s. ISBN 80-86008-24.
- VEČERKA, Karel, a kol. *Sociálně patologické jevy u dětí*. Praha: Studie IKSP, 2000, ISBN 80-86008-74-6.
- ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002. 331 s. ISBN: 80-86473-08-2.
- ZOUBKOVÁ, Ivana, MOULISOVÁ, Marcela. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha: ARMEX, 2004. 202vs. ISBN 80-867950-55.

Odborné články:

- BROŽOVÁ, Iva. K vládnímu návrhu trestního zákoníku. *Právník*, roč. 2005, č. 6, s. 645 - 648.
- CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Několik poznámek k zákonu č. 218/2003 Sb. (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). *Bulletin advokacie*, roč. 2004, č. 6, s. 35 - 38.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Dva pohledy na delikvenci dětí a mladistvých. *Kriminalistika*, roč. 2003, č. 4, s. 241 - 250.
- FOJTOVÁ, Andrea. Dětská kriminalita - víc než téma k zamyšlení. *Sociální politika*, roč. 2000, č. 9, s. 8 - 9.
- FOJTOVÁ, Andrea. Trestní odpovědnost mladistvých. *Právo a rodina*, roč. 2001, č. 7, s. 11 - 15.
- FRYŠTÁT, Marek. Je snížení věkové hranice vzniku trestní odpovědnosti dostatečným řešením dětské kriminality? *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. 2006, č. 1, s. 9 - 13.
- GRUJIČOVÁ, Jana, ŽÁRSKÝ, Milan. Vývoj kriminality v České republice se zvláštním zřetelem na kriminalitu dětí a mládeže. *Kriminalistika*, 1999, roč. 32, č. 1, s. 3 an.
- HOLAS, Jakub. Základní rysy delikvence mladistvých v ČR. *Kriminalistika*, roč. 2007, č. 3, s. 185 - 197.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana. K probačním programům dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a první poznatky s jejich realizací v České republice. *Trestněprávní revue*, roč. 2008, č. 2, s. 76 - 84.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana. Ochrana soukromí mladistvých a veřejnost řízení dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Bulletin advokacie*, roč. 2007, č. 1, s. 33 - 37.
- HULMÁKOVÁ, Jana. Nad slovenským trestním právem mládeže. *Trestněprávní revue*, roč. 2007, č. 4, s. 93 - 101.
- CHROMÝ, Jakub. Specifika trestní odpovědnosti mladistvých v zahraničí. *Právo a rodina*, roč. 2005, č. 1, s. 13 - 16.
- JELÍNEK, Jiří. K trestní odpovědnosti mladistvých. *Kriminalistika*, roč. 2005, č. 2, s. 125 - 132.

- KACAFÍRKOVÁ, Marcela. Trest odnětí svobody mladistvých. *Právo a rodina*, roč. 2001, č. 8, s. 15 - 18.
- KOCOURKOVÁ, Jana. HORT, Vladimír. Vražedné jednání dětských a adolescentních pachatelů. *Kriminalistický sborník*, roč. 2004, č. 48/5, s. 28 - 29.
- KOVÁŘOVÁ, Daniela. Nad zákonem o soudnictví ve věcech mládeže z pohledu praxe. *Právo a rodina*, roč. 2004, č. 9, s. 1 - 6.
- KOVÁŘOVÁ, Daniela. Ochranná opatření pro mladistvé. *Právo a rodina*. roč. 2006, č. 8, s. 1 - 5.
- KOVÁŘOVÁ, Daniela. Trestná činnosti dětí a mladistvých. *Právo a rodina*, roč. 2005, č. 11, s. 8 - 11.
- KOVÁŘOVÁ, Daniela. Trestní opatření ukládaná mladistvým. *Právo a rodina*, roč. 2006, č. 6, s. 1 - 5.
- KROFTOVÁ, Andrea. Probační programy pro mladistvé delikventy. *Trestněprávní revue*, roč. 2007, č. 10, s. 286 - 289.
- KUČERA, Pavel, RICHTER, Milan. Koncepčnost řešení dětské kriminality. *Trestní právo*, roč. 2004, č. 12, s. 2 - 3.
- LOUNOVÁ, Jaroslava, MIHOLA Jiří. Cesty prevence kriminálních deliktů. *Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související*, roč. 2005, č. 4, s. 3 - 6.
- LUKOVSKÝ, Zdeněk. Vybrané problémy a zvláštnosti v řízení proti mladistvým. *Právní rádce*, roč. 2001, č. 5, příloha.
- MAREŠOVÁ, Alena. K diskuzi o snížení hranice trestní odpovědnosti v ČR a uplatňování alternativních trestů a opatření u delikventních dětí a mladistvých. *Trestní právo*, roč. 1997, č. 1, s. 12 - 17.
- MAREŠOVÁ, Alena. K problematice delikventní mládeže - hlubší pohled na statistické údaje. *Kriminalistika 2000*, č. 4, s. 295 - 309.
- MAREŠOVÁ, Alena. Kriminalita mládeže. *Trestní právo*, 2005, č. 4, s. 14 - 15.
- MAREŠOVÁ, Alena. Trendy kriminality mládeže. *Trestní právo*, roč. 1999, č. 9, s. 18 - 20, č. 11, s. 16 - 21.

- MAŠEK, Daniel. Nová právní úprava trestního soudnictví pro mládež. *Právo a rodina*, roč. 2004, č. 4, s. 1 - 7.
- MESSNER, Claudius. Žádná zvláštní procedura pro mladistvé? *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. 1999, č. 3, s. 262 - 271.
- MUŽÍKOVÁ, Alena. K odpovědnosti mládeže za protiprávní činy. In *Problémy trestního postihu mladistvých*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, 2003. s. 15.
- NĚMEC, Jiří. „Zvláštní soudy“ dětskou kriminalitu nevyřeší. *Právní rádce*, roč. 2003, č. 5, s. 47.
- NOVÁK, Vladimír. Mladistvý a konanie proti mladistvému v trestnom práve. *Justičná revue*, roč. 2005, č. 57/1, s. 73 - 76.
- NOVOTNÝ, Oto. O problematice prevence kriminality. *Trestní právo*, roč. 2001, č. 12, s. 2 - 13.
- OSMANČÍK, Otakar. K některým kriminologickým a hmotněprávním aspektům zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Bulletin advokacie*, roč. 2004, č. 1, s. 17 - 35.
- OSMANČÍK, Otakar. NOVOTNÝ, Oto. O problematice prevence kriminality. *Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související*, roč. 2001, č. 12, s. 2 - 13.
- OSMANČÍK, Otakar. Trestní soudnictví nad mládeží v USA a naše rekodifikace. *Právní praxe*, roč. 1998, č. 3, s. 130 - 145.
- RADVANOVÁ, Senta, CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Dětská kriminalita z hlediska soukromého práva a trestního práva. *Trestní právo*, roč. 1998, č. 5, s. 8 - 13.
- ŘÍHA, Jiří. Ještě k nepřičetnosti podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže (zejména ke vztahu k § 5 odst. 1,2 ZSM a § 12 TrZ). *Trestněprávní revue*, roč. 2006, č. 10, s. 293 - 299.
- SOTOLÁŘ, Alexandr. Napomenutí mladistvého jako specifické opatření v systému soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, roč. 2007, č. 9, s. 249 - 253.

- SOTOLÁŘ, Alexandr. Programy probačního typu ve smyslu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, roč. 2006, č. 5/7, s. 189 - 199.
- SOTOLÁŘ, Alexandr. Specifika probačního dohledu podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, roč. 2005, č. 9, s. 229 - 237.
- SOTOLÁŘ, Alexandr, VÁLKOVÁ, Helena. Trestní opatření v trestních věcech mladistvých (2. část). *Trestněprávní revue*, roč. 2005, č. 3, s. 62 - 74.
- ŠÁMAL, Pavel. K možnosti ukládat ochranná opatření nepřičetnému mladistvému podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, roč. 2007, č. 6, s. 162 - 170.
- ŠÁMAL, Pavel. K podmíněné či relativní trestní odpovědnosti mladistvého. *Právní rozhledy*, roč. 2004, č. 2, s. 47 - 52.
- ŠÁMAL, Pavel. K povaze provinění a účinné lítosti u mladistvého. *Právní rozhledy*, roč. 2004, č. 24, s. 887 - 894.
- ŠÁMAL, Pavel. K úpravě trestních sankcí ve vládním návrhu rekodifikace trestního zákoníku. *Trestněprávní revue*, roč. 2005, č. 5, s. 113 - 123.
- ŠÁMAL, Pavel, KARABEC, Zdeněk. Ke koncepci rekodifikace trestního práva hmotného. *Právník*, roč. 2000, č. 4, s. 321 - 367.
- ŠČERBA, Filip. Sankcionování mladistvých. *Kriminalistika 2005*, č. 2, s. 133 - 143.
- ŠUBRT, Milan. Několik poznámek k některým hmotně a procesně právním ustanovením zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestní právo*, roč. 2008, č. 2, s. 22 - 30.
- THOMOVÁ, Jana. K možnostem reakce na kriminalitu dětí mladších 15 let z hlediska současné a budoucí právní úpravy. *Právní rozhledy*, roč. 2001, č. 7, s. 315 - 322.
- ULVROVÁ, Andrea. Podmínky napomáhající trestné činnosti mládeže. *Právo a rodina*, roč. 2002, č. 2, s. 10 - 12.

- ULVROVÁ, Pavla. Historický exkurz aneb Dětství a dospívání v trestněprávních normách. *Právo a rodina*, roč. 2001, č. 9, s. 17 - 18.
- ULVROVÁ, Pavla. Právní sankce pro mladistvé v České republice. *Právo a rodina*, roč. 2001, č. 11, s. 15 - 19.
- VÁLKOVÁ, Helena. K odpovědnosti mladistvého podle § 5 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. In *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, roč. 2007, č. 2, s. 57 - 63.
- VÁLKOVÁ, Helena. Odpovědnost za mládež - zajištění kvality a perspektivy soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, roč. 2004, č. 3/12, s. 339 - 342.
- VÁLKOVÁ, Helena. Ochrana soukromí a osobnosti mladistvého versus právo na informace, svobodu projevu a zásada veřejnosti. *Trestněprávní revue*, roč. 2006, č. 5/4, s. 97 - 102.
- VÁLKOVÁ, Helena. Odpovědnost za mládež - zajištění kvality a perspektivy soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, roč. 2004, č. 12, s. 339 - 342.
- VÁLKOVÁ, Helena. Soudnictví nad mládeží ve Velké Británii. *Právní praxe*, roč. 1997, č. 7 - 8, s. 503 - 508.
- VÁLKOVÁ, Helena. Trestní soudnictví nad mládeží v Japonsku. *Právní praxe*, roč. 1999, č. 4, s. 249 - 256.
- VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander. Čin jinak trestný a možné reakce na něj v systému soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, roč. 2004, č. 7, s. 197 - 203.
- VÁLKOVÁ, Helena, a kol. Trestní právo a soudnictví nad mládeží ve světle připravovaných legislativních změn. *Právní praxe*, roč. 200, č. 8, s. 492 - 515.
- VANDUCHOVÁ, Marie. K ukládání sankcí podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. In *Problémy trestního postihu mladistvých*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, 2003. s. 21.

VRÁBLOVÁ, Miroslava. Trestné zákonodarstvo nad mládežou v historické perspektive - včera a dnes. *Justičná revue*, roč. 2006, č. 12, s. 981 - 993.

WARNER, Lord. Justice mladistvých v novém tisíciletí. *České vězeňství*, roč. 1999, č. 4, s. 36 - 38.

ZEZULOVÁ, Jana. K obecné charakteristice úpravy v zákoně č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. *Zdravotnictví a právo: právní a daňový průvodce pro zdravotnictví*, roč. 2005, č. 9/9, s. 9 - 19.

ZEZULOVÁ, Jana. Koncepce trestní odpovědnosti mladistvých. *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. 2001, č. 2, s. 168 - 171.

ZEZULOVÁ, Jana. Několik poznámek k dolní věkové hranici trestní odpovědnosti v České republice. *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. 1997, č. 3, s. 379 - 390.

ZEZULOVÁ, Jana. Systém trestní justice nad mladistvými v Rakousku. *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. 1999, č. 3, s. 260 - 262.

Internetové zdroje:

<http://www.justice.cz>

<http://www.mvcr.cz>

<http://www.novinky.cz>

<http://portal.justice.cz>

<http://nalus.usoud.cz>

Právní předpisy:

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Zákon č. 140/1960 Sb., trestní zákon.

Zákon č. 141/1960 Sb., o trestním řízení soudním (trestní
řád).

Přílohy:

Příloha č. 1 - Dotace přidělené probačním programům v roce 2008

P.č.	ORGANIZACE	NÁZEV PROJEKTU	VÝŠE DOTACE
1	Sdružení Podané ruce, o.s. (Brno)	Jinou cestou	73 500,00 Kč
2	Změna, o.s. (Písečná)	Právo pro každý den	147 000,00 Kč
3	Farní sbor slezské církve evangelické, a.v. v Třinci	Probační program „Šance“	72 000,00 Kč
4	White Light I., o.s. (Ústí nad Labem)	Šance 06	100 000,00 Kč
5	Cesta integrace o.s. (Říčany)	Právo pro každý den	45 000,00 Kč
6	Mgr. Monika Novotná (Česká Ves)	Právo pro každý den	42 000,00 Kč
7	Armáda spásy v ČR (Praha 5)	Krok za krokem	30 000,00 Kč
8	Střed o.s. (Třebíč)	Šance ve STŘEDU	90 000,00 Kč
9	RENARKON, o.p.s. (Ostrava)	Probační program pro mladistvé v konfliktu se zákonem, který má souvislost s užíváním návykových látek	40 000,00 Kč
10	Pontis Šumperk, o.p.s.,	Právo pro každý den	80 000,00 Kč
11	Farní charita Rumburk	„Začínám znovu“	77 000,00 Kč
12	Diecézní charita Brno, Oblastní charita Třebíč	Probační program Most	96 000,00 Kč
13	Diecézní charita Brno, Oblastní charita Jihlava	Právo pro každý den	31 500,00 Kč
14	Dům křesťanské pomoci - Bethel. o.s., (Litoměřice)	Cesta bez mříží	92 500,00 Kč
15	Informační centrum občanského sektoru Český Krumlov, o.s. (ICOS)	Právo pro každý den	93 000,00 Kč
16	Člověk člověku, o.s. (Praha)	„Sebeúcta - Řekni to přímo“	75 000,00 Kč
17	Člověk v tísní, o.p.s., Praha	Právo pro každý den	80 000,00 Kč

18	Občanské sdružení Krok (Kyjov)	Probační resocializační program Krok za krokem	125 000,00 Kč
19	Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s. (Praha)	Učební program - mladiství 2008	131 000,00 Kč
20	SKP centrum, o.s. (Pardubice)	Probační program Přechodné zaměstnání	30 000,00 Kč
21	Salesiánský klub mládeže Rumburk - Jiříkov, o.s.	Právo pro každý den	58 000,00 Kč
22	Akademie J.A.Komenského, o.s. (Česká Lípa)	Právo pro každý den	79 500,00 Kč
23	PhDr. Pavel Pokorný (Olomouc)	Probační program rozvoje sociálně psychologických dovedností	70 000,00 Kč
24	REP, o.s. (Chvalčovice, Bílá)	Program resocializace mladých obviněných nebo odsouzených	90 000,00 Kč
25	Proxima Sociale, o.s. (Praha)	Probační program KC Krok	80 000,00 Kč
26	Arkáda - sociálně psychologické centrum, o.s. (Písek)	Probační program PRÁVO VOLBY	72 000,00 Kč
			2 000 000,00 Kč